

Torsdagen den 12 april

Kl. 19.30

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Förhandlingarna leddes till en början av fru andre vice talmannen.

§ 1 Jordbrukets rationalisering m. m. (forts.)

Fortsattes överläggningen angående jordbruksutskottets betänkande nr 16.

Herr ENLUND (fp):

Fru talman! Det statliga finansieringsstödet till jordbrukets rationalisering, som utgår i form av lånegarantier och bidrag, är ju begränsat till sådana åtgärder som bedöms samtidigt vara önskvärda ur allmän synpunkt, samhällsekonomiskt motiverade och lönsamma ur företagsekonomisk synpunkt.

Stödet utgår utan någon begränsning uppåt i fråga om företagets storlek, men däremot lämnas inte stöd till deltidjordbruk. När det gäller kombinerade företag krävs att jordbruksdelen skall beräknas ge godtagbar timersättning för insatt arbete och fullgod ränta på insatt kapital. Dessutom krävs att en väsentlig del av sysselsättningen för minst en man kan erhållas i jordbruksdelen och att jordbruksdelens betydelse ur ekonomisk synpunkt är väsentlig för den som söker stödet.

Dessa bestämmelser har utsatts för ganska stark kritik. De har på ett olyckligt sätt låst lantbruksnämnderna till bedömningar som är snävt begränsade till enbart jordbruksdelen i de brukningsenheter för vilka lånegarantier eller bidrag begärts. Dessa problem har nu tagits upp i en rad motioner som behandlas i föreliggande betänkande.

Jag vill, fru talman, för min del beklaga att utskottsmajoriteten inte tycks ha något större intresse av att nu gällande bestämmelser ses över på de punkter som har tagits upp i reservationerna 1-6. Dessa reservationer gäller bl. a. successiv uppbyggnad av familjeföretag, rationaliseringsstöd till deltidjordbruk och stöd till kombinerade jord- och skogsbruksföretag.

Dessa frågor har tagits upp av talare tidigare i debatten, och jag skall därför begränsa mig till att anföra bara en enda kompletterande synpunkt. Det är enligt min mening av utomordentlig vikt att vi så snart som möjligt får en utvärdering av lantbruksnämndernas hittillsvarande verksamhet så att vi kan klara ut hur nu gällande bestämmelser har inverkat på utvecklingen.

Den s. k. lantbruksekonomiska samarbetsnämnden har tillsatt en rationaliseringsgrupp, som skall göra en omfattande undersökning i syfte att analysera rationaliseringsutvecklingen i det svenska jordbruket. Gruppen skall ta upp frågor om företagsformer och företagstyper, och

Torsdagen den
12 april 1973

Jordbrukets
rationalisering
m. m.

man skall analysera effekten av den hittills förda rationaliseringspolitiken och också hur lantbruksnämndernas verksamhet påverkar utvecklingen.

Om vi i den fortsatta debatten om jordbrukets rationalisering skall stå på någorlunda säker mark, så är det nödvändigt att vi analyserar t. ex. driftresultaten vid de relativt stora företag som har byggts upp med statligt stöd och att vi även får möjligheter att jämföra deras driftresultat med de resultat som uppnås vid konventionella familjejordbruk av mera måttlig storlek.

Så vill jag, fru talman, säga några ord om de problem som behandlas i reservationen 7. Den formella handläggningen vid lantbruksnämnderna lämnar ur demokratisk synpunkt, synes det mig, en del övrigt att önska. Beslutsfattandet sker i former som inte riktigt hör hemma i ett demokratiskt samhälle. Hur fastställs exempelvis den framtida fastighetsbildningen för en by med två eller flera jordbruksfastigheter? När det första förvärvstillståndet som berör byn handläggs inom nämnden, har denna självfallet kännedom om köparens och säljarens önskemål, och man inhämtar även ortsombudets synpunkter. Men det beslut som fattas kan vara av utomordentligt stor betydelse även för byns övriga lantbrukare, eftersom det redan på detta tidiga stadium i många fall avgörs vilka fastigheter som skall bestå som självständiga enheter och också förstärkas med ytterligare mark.

När sedan skissen över byns framtida fastighetsbildning föredras i strukturdelegationen, har de fyra eller fem förtroendevalda ledamöterna ofta med vid bordet ett större antal tjänstemän ur den statliga länsförvaltningen, och i många fall sitter landshövdingen som ordförande.

Nu är lantbruksnämndernas formella handläggning egentligen en del av den stora länsdemokratifrågan, som vi rimligtvis inte kan ta upp till behandling här. Men vi måste försöka åstadkomma förbättringar inom det nuvarande systemets ram för att öka medborgarinflytandet och då främst för dem som är berörda av de beslut som fattas inom lantbruksnämnderna. Där har åtskilliga uppslag diskuterats. Gode män vid handläggningen av jordförvärsärenden är ett uppslag, ett annat är att ortsombudet dels skulle utses av annat organ än lantbruksnämnden, förslagsvis av kommunerna, dels ha närvarorätt vid handläggning av ärenden inom det egna området. Ytterligare en tanke är att man skulle på något sätt försöka ge samtliga ägare till jordbruksfastigheter tillfälle att yttra sig om jordförvärsärenden inom den egna byn.

Det pågår för närvarande inom alla områden en strävan att demokratisera beslutsprocessen i det svenska samhället. Då är det mycket viktigt, synes det mig, att det område inom vilket lantbruksnämnderna verkar inte blir bortglömt i dessa strävanden. Därför finner jag det utomordentligt viktigt, fru talman, att de synpunkter som förs fram i reservationen 7 så snabbt som möjligt kommer upp till diskussion och att de blir tillgodosedda.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till samtliga de reservationer som har fogats till jordbruksutskottets betänkande nr 16.

Herr JONASSON (c):

Fru talman! Jordbruksutskottets betänkande nr 16 behandlar en hel del krav som vi från centerns sida har fört fram under många år. Ett flertal talare har argumenterat för de sju reservationer som föreligger. Jag kan i stort sett instämma med dessa talare, men jag har ett litet tillägg att göra.

Jag kommer från en bygd som till stor del består av mindre jordbruk, och jag går så långt att jag säger att våra nuvarande rationaliseringsbestämmelser i många fall hämmar jordbrukets rationalisering. Jordbruk och skog är en bra kombination. Vi har också många andra kombinationer som är bra: ett stödjordbruk tillsammans med ett annat arbete, tillsammans med en annan rörelse, tillsammans med ett säsongarbete e. d. En sak som vi bör ha med i bilden är att kvinnan i familjen ofta saknar annan sysselsättning än arbetet i jordbruket, och sett ur den synpunkten fyller dessa stödjordbruk en mycket stor uppgift.

Vi har ju i det här landet en stor arbetslöshet, och en mjukare rationaliseringslagstiftning skulle enligt min mening starkt bidra till ökad sysselsättning och bättre utkomst. Det går helt enkelt inte att åstadkomma stora jordbruk på en gång. Det är bara på det sättet att så många jordbruk krävs för detta, och de blir inte lediga på en gång. Därför måste en successiv uppbyggnad på allt sätt stödjas.

Detta gäller också det kombinerade jord- och skogsbruket och de andra kombinationer jag nämnde. I glesbygdsutredningen har vi påtalat nödvändigheten av att satsa på det mindre jordbruket – det gäller då speciellt Norrland och skogslänen. Vi kan konstatera att det har gjorts en hel del i form av B-stöd o. d. på senaste tiden, men det räcker helt enkelt inte – det är många som ändå inte kommer med här.

Det system som vi för närvarande har innebär, när det inte kan ske en successiv uppbyggnad och när man inte kan stödja de mindre jordbruken och kombinationsjordbruken, att landskapet förslummas och åkrar växer igen. En smidigare rationaliseringspolitik skulle ge mer liv åt bygderna. Många skulle som sagt kunna få en inkomstförbättring, och framför allt skulle lantbruksnämnderna kunna vinna större förståelse för sitt arbete.

Det talas mycket om människors valmöjligheter och valfrihet, och vi vill alla att människorna skall få leva i en god miljö. Men jag tycker att dessa rationaliseringsbestämmelser rimmar dåligt med denna vår vilja och strävan. Den tvångsstyrning man här vill åstadkomma med den nuvarande rationaliseringspolitiken hämmar enligt min mening i stället rationaliseringen. Därför bör reglerna ses över. Men utskottsmajoriteten har inte heller i år haft förståelse för dessa problem.

Fru talman! Jag vill yrka bifall till samtliga reservationer vid jordbruksutskottets betänkande nr 16.

Herr PERSSON i Skänninge (s):

Fru talman! Får jag redan så här inledningsvis ställa en fråga till herr Jonasson: Det jordbruksföretag i Värmland som jag tog upp och redovisade i utskottet och som hade fått sitt ärende avgjort vid plenum i lantbruksstyrelsen, var det ett exempel på en successiv uppbyggnad? Herr Jonasson kanske vill fundera på den saken en stund.

Nr 69

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Rationaliseringsbestämmelserna och riktlinjerna för den nuvarande jordbrukspolitikens fastställdes 1967. Det beslut som då fattades innebar att stöd skulle kunna utgå till uppbyggnad av företag som på sikt bedömdes kunna bli effektiva. Enligt den då avgivna reservationen skulle stödet inriktas på företagsenheter med en ekonomiskt optimal kombination av arbete, mark och kapital - detta skrev de borgerliga ledamöterna under, med undantag för herr Waldemar Svensson i Ljungskile och högermannen herr Hæggblom. Herr Jonasson och herr Hansson i Skegrie, partivänner och Lantbruksförbundets representanter, stod bakom formuleringen.

Eftersom frågan om komplettering av jord- och skogsbruksfastigheter var den som herr Hansson i Skegrie först tog upp ber jag att få uppehålla mig något vid den. Enligt bestämmelserna skall den investering som görs i jordbruksdelen i ett kombinerat jord- och skogsbruk ge förräntning på det kapital som där sätts in. Jag har här två ärenden där det har utgått stöd. Båda har underställts och avgjorts i lantbruksstyrelsens plenum. Jag ber att få föredra dem. Och jag frågar nu herr Hansson i Skegrie om detta är kombinerade företag. Det ena är från östra Sverige och det andra från de norra delarna av landet.

I det första fallet hade vederbörande 18 hektar åker och 250 hektar skogsmark. Han sökte bidrag för att bygga om djurstallarna, och lantbruksnämnden beviljade honom en lånegaranti på 165 000 kronor och ett avskrivningslån på 50 000 kronor. Ärendet underställdes sedan lantbruksstyrelsen i januari, styrelsen fastställde beslutet. Jordbrukaren fick alltså sin lånegaranti beviljad.

Det andra fallet - jag skulle kunna ta flera exempel men skall inte trötta kammarens ledamöter - visar också hur man stöder kombinerade jordbruksföretag.

En jordbrukare som hade 90 hektar skog och 11,5 hektar åker sökte lånegaranti för ombyggnad av ekonomibygnader. Det ärendet godkändes av lantbruksnämnden och underställdes lantbruksstyrelsen, där det bifölls.

Jag skall redogöra för de tillämpningsbestämmelser som finns på området och som har utfärdats i enlighet med det beslut riksdagen fattade år 1967. Det verkar som om just det beslutet har dominerat den här diskussionen. Jag citerar vad som anförs i lantbruksstyrelsens tillämpningskungörelse:

”Med anledning av jordbruksutskottets nyss citerade uttalande” - det jag nämnde förut - ”bör för stöd till rationalisering av jordbruksdelen i ett kombinerat företag dessutom krävas 'att i jordbruksdelen insatt arbete och kapital skall ge full timersättning resp. normal förräntning'.” - - - ”däremot behöver inte jordbruksdelens löneförmåga per år uppgå till minst årslönen för en lantarbetare. I en driftsekonomisk plan i detta sammanhang skall införas även de ytterligare rationaliseringsåtgärder, som bedöms vara möjliga att vidtaga på kortare eller längre sikt. Möjligheterna till successiv uppbyggnad skall sålunda tillvaratagas.”

Jordbruksutskottet gjorde också ett uttalande att man skulle kunna komplettera med arbete i egen skog.

Vi har alltså från vårt partis sida hela tiden hävdats - och gör det

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

alltjämt -- att det väsentliga för jordbrukspolitiken måste vara att de företag och de företagare som ägnar huvuddelen av sitt arbete just åt jordbruket får det stödet och att det inte splittras upp, som här föreslås från visst borgerligt håll, på olika områden.

Fru talman! Jag har velat säga detta därför att jag tror att man skall göra klart för sig att man ingalunda, som herrarna här vill göra gällande, vägrar ge stöd till kombinerade företag.

Låt mig sedan gå över till vad herr Leuchovius sade, nämligen att den politik som förts gynnar de stora företagen och att de små får sitta emellan. Jag har bett lantbruksstyrelsen att titta på hur det gått till under åren 1968--1970 -- det är de senaste uppgifter jag har. När det gäller lånegarantiramarna för den yttre rationaliseringen har 80 procent gått till jordbruk under 50 hektar och 20 procent till jordbruk över 50 hektar. När det gäller inre rationalisering är siffrorna 71 procent för jordbruk under 50 hektar och 29 procent för jordbruk över 50 hektar. Herr Hansson i Skegrie tvivlar på dessa uppgifter. De är hämtade från lantbruksstyrelsen, och det finns möjligheter att kontrollera dem där.

Jag skall inte ägna så mycket tid åt herr Takmans anförande. Han har inte fogat någon reservation till betänkandet, endast ett särskilt yttrande, men han ställde en direkt fråga till mig. Han har uttalat några skämtsamma ord i ett särskilt yttrande angående sambruksutredningen. Jag kan emellertid inte avslöja vad den utredningen kommer att leda till, men jag kan säga så mycket som att det beräknas att den skall lägga fram sitt betänkande under detta år. När så sker får alltså herr Takman och andra möjlighet att ta ställning till dess resultat.

Jag vill påpeka att herr Takman begick ett fel. Han sade att av de sambruksföreningar som tidigare hade verkat -- vi har haft sex, och det är korrekt -- två hade fått upphöra på grund av ekonomiska svårigheter. Han nämnde bl. a. Ryd i Östergötland. Den gården känner jag ganska bra till, eftersom den inte ligger så långt från min bostadsort. Man frångick inte den gården på grund av ekonomiska svårigheter, utan marken togs i anspråk i samband med byggnationen av Linköpings universitet. Det var alltså inga ekonomiska bekymmer som gjorde att Ryds sambruksförening upphörde. Detsamma gällde, om jag inte minns alldeles fel, Lessebo. Där behövde kommunen -- eller om det var företaget -- marken för annat ändamål. Det var i Tarv man hade ekonomiska bekymmer och fick lägga ned verksamheten. Men jag håller med herr Takman om att det inte går fort på detta område. Vad det kan bero på vet jag inte. Det är möjligt att vi kan ordna dessa frågor på ett bättre sätt när sambruksutredningen framlagt sitt förslag.

Låt mig sedan ta upp den fråga som herr Hansson i Skegrie inledde med. Han sade att deltidjordbruken i framtiden säkerligen kommer att spela en mycket dominerande roll. Det är möjligt. Jag tror att vi kommer att få uppleva en betydande omvälvning på detta område. Jag ger herr Hansson i Skegrie rätt i att vi säkerligen kommer att få ett helt annat utnyttjande av maskinparken. Det är möjligt att leasingföretagen går in där -- det har man kanske redan börjat göra på sina håll. Det är alltså möjligt att utvecklingen går i den riktningen.

Jag skulle sedan vilja säga ett par ord till herr Enlund, som är med i

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

1972 års jordbruksutredning. Han frågade varför vi inte skulle kunna vara med om att analysera den utveckling som skett sedan 1967 års beslut fattades. Herr Enlund som sitter med i 1972 års jordbruksutredning vet ju att utredningen har i uppdrag att göra det. Eftersom herr Enlund tillhör utredningen, är det väl rimligt att han avvaktar det resultat utredningen kommer fram till.

Herr Enlund tog upp frågan om handläggningen av dessa ärenden i lantbruksnämnderna -- det har för övrigt också centerpartiet gjort i sin motion. Han sade att det inte är en demokratisk handläggningsordning som här förekommer. Hur utses då nämnderna? Jo, de utses av landstingen och av Kungl. Maj:t. De utses alltså under helt demokratiska former. Inte tillräckligt demokratiska, säger herr Enlund; tjänstemännen påverkar besluten och därför är det bättre att man har gode män i stället. Jag tror inte det, herr Enlund. Jag har haft möjlighet att följa tjänstemännens agerande från den centrala plats som lantbruksstyrelsen är. Att de tjänstemän som handlägger dessa ärenden är precis lika besjälade som någon annan av en önskan att nå resultat som är till gagn för den enskilde jordbrukaren. Jag tycker att det var en insinuation herr Enlund gjorde sig skyldig till när han ville göra gällande att tjänstemännen, eftersom de ofta är flera än de valda ledamöterna, skulle kunna påverka besluten. Jordbrukarna har representanter i dessa nämnder och kan följaktligen följa frågorna. Är det strukturdelegationen som avgör dem, kan två ledamöter föra dem till nämnden, eller till lantbruksstyrelsen för att få besluten prövade.

Ortsombuden skall, säger herr Enlund, utses på annat sätt än för närvarande. Det är kommunerna som skall göra det och inte lantbruksnämnden. När lantbruksnämnderna skall utse ordsombud tillfrågas kommunstyrelsen i vederbörande kommun om vem de har att föreslå. Den som kommunen föreslår väljs också av lantbruksnämnden till ordsombud. Därför är det kommunerna som påverkar just valet av ordsombud.

Centerpartiet säger i sin motion att ordsombuden borde få vara med vid handläggningen av de här frågorna. Jag tror emellertid att om man skulle fråga ordsombuden, om de är villiga att vara med, skulle man få ett nej till svar. Deras arbete är ganska grannlaga, och när de har avgivit sitt yttrande skriftligt till lantbruksnämnden vill de självfallet inte agera mera -- då har de redan tagit ställning. Skulle de sedan sitta med vid det bord där frågorna avgörs, skulle de komma i en bekymmersam situation.

Fru talman! Jag har ställt en fråga till herr Jonasson och hoppas att få svar på den. Jag skall därför inte fortsätta längre med dessa frågor.

Herr Hansson i Skegrie berörde den skogspolitiska utredningen -- vilket jag också visste att han skulle göra -- och sade att den frågan kommer att tas upp här gång efter annan. Det är heller ingen nyhet; vi vet att ni kommer att göra det. Den kommer att tas upp här, herr Hansson, även långt efter det att herr Hanssons och mina möjligheter att utnyttja denna talarstol för att föra fram våra synpunkter har upphört. Det hade varit mera korrekt om herr Hansson velat tillstå att utredningen av vissa orsaker har lagts åt sidan i väntan på resultatet av vidare utredningar, som centerpartiet borde kunna avvakta. Men vi får väl ta upp den diskussio-

Torsdagen den
12 april 1973*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

nen. Vi fick göra så när det gällde 1967 års jordbruksbeslut. Detta har i dag i stort sett accepterats av jordbrukarna, och jag gissar att vi får ta upp en diskussion också om skogspolitiken i framtiden – kanske något annorlunda utformad än vad skogspolitiska utredningen har skisserat den; vad vet jag. Jag har inte läst utredningen i detalj och känner därför inte närmare till vad som står i den.

Jag skall sluta mitt anförande med att säga ett par ord om hur det var när jag kom in i riksdagen i slutet av 1940-talet. Redan då började urbaniseringen, som väl alla känner till. Då var det lantarbetarna och de anställda som lämnade gårdarna därför att den tekniska utvecklingen gjort dem överflödiga. Jag har inget minne av att vi förde en så inflammerad debatt då som nu om att servicenärningarna på landsbygden skulle komma att undanröjas på grund av att lantarbetarna försvann. Sådana tongångar hördes mycket sällan. Nu har turen att lämna gårdarna kommit till den grupp som äger marken, eftersom de har för dåligt underlag för sin försörjning och i vissa fall tvingas att flytta. Därför uppstår det debatt kring de här frågorna.

Men det är klart att de anställda var det lätt att flytta. De ägde ingenting mer än sitt bohag, fastän de hade arbetat på gårdarna i hela sitt liv, och trots att många av dem i sina trånga kök mäst dela säng med barnen och alltså kände den bostaden som sitt hem, kunde de ingenting göra åt situationen, utan de fick acceptera utvecklingen. Jag kan säga herr Hansson i Skegrie att vi i det förbund som jag tillhörde inte på något vis ville sätta käppar i hjulet för den utveckling som vi ändå trodde var oundviklig, utan att vi i stället försökte göra det så drägligt som möjligt för dessa människor. Vi visste att utvecklingen inte gick att stoppa, och därför försökte vi anpassa oss till den.

Jag tror man skulle vinna mycket på att jordbrukets företrädare från den här talarstolen – och från andra också – vore medvetna om detta faktum. Jag kan gärna säga att jordbrukarna i det här landet skall ha precis samma betingelser som alla andra människor. De är en grupp jag vågar påstå det – som utför ett arbete väl så nyttigt som något annat, och det är en skicklig yrkeskår som vi har kvar inom vårt jordbruk. Jag vågar nog ändå säga att den har stöttats upp av den politik som har förts på detta område. Vi har under alla dessa år, ensamma eller i samarbete med centerpartiet och tidigare bondeförbundet, fört en enligt vår uppfattning jordbruksvänlig politik. Ingen kan få mig eller någon annan att tro att vi från vårt partis sida har försökt göra ett proletariat av småbrukarna. Nej, herr Hansson i Skegrie, vi skall i vårt parti arbeta för att försöka göra det drägligt för dessa människor i så stor utsträckning som det över huvud taget är möjligt. Sedan kan man komma med insinuationer och beskyllningar, peka på den skogspolitiska utredningen och säga att "här ser ni hur socialdemokraterna vill göra" osv. Det kan lyckas tillfälligt, men i det långa loppet kommer man inte att vinna något på det.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JONASSON (c) kort genmäle:

Fru talman! Herr Persson i Skänninge hänvisade till ett fall i Värmland som hade avgjorts av lantbruksstyrelsen. Det finns säkert

Torsdagen den
12 april 1973

Jordbrukets
rationalisering
m. m.

många exempel på att både lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna har gjort ett bra arbete. För att jag inte skall bli missförstådd vill jag tydligt och klart säga ifrån att lantbruksnämnderna behövs - de gör ett bra arbete och har en mycket viktig uppgift att fylla. Jag hör definitivt inte till dem som vill ha bort lantbruksnämndsinstitutionen. Med hänsyn till de förhållanden som jordbruket har att arbeta under i framtiden är den helt enkelt nödvändig.

Med nuvarande bestämmelser riktar man emellertid in sig på större jordbruk. Och det är inte fel att man gör det, där det är nödvändigt och där de större jordbruken passar in i bilden. De unga jordbrukarna måste hjälpas och stödjas, det är oundvikligt. Från ekonomisk synpunkt har de ingalunda någon dans på rosor. Men det bör inte hindra att man för jordbruket i dess helhet och för landets olika områden försöker få fram en smidigare rationaliseringspolitik som ger möjlighet till en successiv uppbyggnad. Det är bättre att man får en sådan än att ingenting görs, utan markerna växer igen.

Frågan gäller också möjligheten att ge stöd till kombinationsjordbruk i olika former. Vi vill ge lantbruksnämnderna bättre möjligheter att arbeta på en bredare bas. Det skulle också, som jag sade förut, ge lantbruksnämnderna och tjänstemännen en betydligt större förståelse. Med våra förslag vill vi förbättra, herr Persson i Skänninge, och inte försämrade. De praktiska erfarenheterna har visat att vi behöver få en uppmjukning på detta område. Det är den vi är ute efter.

Herr HANSSON i Skegrie (c) kort genmäle:

Fru talman! Det är väl riktigt som herr Persson i Skänninge säger att skogspolitiska utredningen kommer att tas upp i denna kammare någon gång. Men i vilken form kommer den att tas upp? Det funderar vi litet över. Jag beklagar att herr Persson och jag inte kan vara med vid det tillfället. Jag är faktiskt orolig över vad det förslaget kan komma att innehålla.

Som herr Persson i Skänninge meddelade har förslaget för tillfället "sopats under mattan". Och för all del, där har det gott sällskap med kyrka-stat-förslaget och förslaget om Vindelälven - det blir en försvarlig buckla på den där mattan. Men vad man sopar under en matta ligger kvar och kan tas fram igen.

Vad vi är ute efter är att få klarare besked om det avgiftssystem som har föreslagits, vilket jag anser skulle vara ett dräpslag mot det kombinerade jordbruket.

Vad jag förvånar mig över är om denna utrednings majoritet arbetat fullkomligt utan kontakt med regeringspartiet i övrigt och därför har kunnat komma fram till ett sådant förslag som man gjort.

Det var intressanta uppgifter herr Persson i Skänninge gav när det gäller lånen till de kombinerade jordbruken. Det är omöjligt att avgöra vilka bedömningar man gjort i enstaka fall. Men om det är så, som herr Persson i Skänninge säger, att man verkligen beviljar lån till dessa kombinerade jordbruk och inte tar speciell hänsyn till jordbruksdelen, varför skall vi då ha kvar denna olyckliga bestämmelse från 1967? Då är den ju överflödigt och kan tas bort - det är det reservanterna är ute efter.

De siffror herr Persson nämnde tar jag med ett litet leende. Det beror nämligen på hur man räknar. Räknar man i procent av antalet lån, kan det bli många lån till det mindre jordbruket. Men om man tar hänsyn till att 75 procent av våra jordbruk ligger under 20 hektar, blir procentandelen utslagen på den stora massan jordbruk ganska liten i förhållande till antalet jordbruk. Man kan läsa siffror på mer än ett sätt, och vi läser var och en siffrorna på det sätt som passar oss - jag respekterar emellertid herr Perssons siffror också om man läser dem som han gör.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Det problem jag tog upp i mitt anförande har inte sopats under mattan som så många andra problem, men man har hela tiden hänvisat till att frågan om sambruksföreningar kommer att tas upp när betänkandet kommer, och detta väntar vi fortfarande på. Jag tyckte inte att jag kunde förbigå frågan om kooperativt jordbruk i det här sammanhanget, utan jag kände mig förpliktigad att ta upp detta såsom en och kanske mycket lyckad väg när det gäller jordbrukets rationalisering.

Men sedan gjorde herr Persson i Skänninge en korrigerering när det gäller de sambruksföreningar som jag sade hade gått under på grund av ekonomiska svårigheter: Ryds, Lessebo och Tarvs sambruksföreningar. Det är inte alltid man kan hitta originalen till sina uppgifter, men jag har det här. Jag har tagit denna mening ur den mest auktoritativa av alla skrifter i detta sammanhang, nämligen sambruksutredningens PM av den 21 november 1969 som är undertecknad av utredningens sekreterare. Promemorian har rubriken "Översikt över frågan om sambruksföreningar -- några historiska uppgifter". På s. 2 heter det: "Ryds, Tarvs och Lessebo sambruksföreningar har sedermera upphört på grund av ekonomiska svårigheter."

Jag är tacksam för herr Perssons korrigerering. Den tyder på att det kan finnas även andra skäl till att det inte finns fler sambruksföreningar.

Herr ENLUND (fp) kort genmäle:

Fru talman! Jag tycker att det är litet egendomligt att herr Persson i Skänninge hänvisar till 1972 års jordbruksutredning som vi båda tillhör. Den utredningen har inte i uppdrag att se över rationaliseringspolitiken, och det är det uppdraget som de ledamöter som står bakom reservationen 6 vill ge utredningen.

När det gäller frågan om handläggningen i lantbruksnämnderna lägger herr Persson i Skänninge in litet för mycket i mitt anförande, om han menar att jag skulle ha uttalat kritik mot tjänstemännen i de nuvarande lantbruksnämnderna. Jag är helt övertygad om att man handlägger ärendena med största noggrannhet och oväld. Men här finns det faktiskt en utredning som talar om hur förtroendemännen upplever sin situation dels i den statliga länsförvaltningen i dessa nämnder, dels i de kommunala sammanhangen.

Länsdemokratiutredningen gjorde genom sitt sekretariat en intervjuundersökning bland förtroendemän, varvid framkom att man upplevde en väsentlig skillnad. All kommunal verksamhet äger rum inom ramen för en total kommunal budget, som står i direkt samband med det politiska

ansvaret gentemot väljarna och det politiska förtroendet i fullmäktige.

Då är det väsentligt annorlunda inom den statliga länsförvaltningen. Detta tar jag ur länsdemokratiutredningens betänkande Förvaltning och folkstyre. Dessa lekmananämnder i den statliga länsförvaltningen har ingen ekonomisk självständighet, och deras verksamhet knyts endast ytligt till den regionala utvecklingen i övrigt.

Intervjuundersökningen visade också såsom något ganska karakteristiskt att de lekmanaledamöter som utses av landstinget avlägger rapport om arbetet i nämnden varken inför partigrupperna i landstinget eller för någon av styrelserna eller utskotten i landstinget.

Jag sade i mitt tidigare anförande att detta är frågor som egentligen hör hemma i ett större sammanhang, nämligen när det gäller länsdemokratin i allmänhet. Jag har emellertid fört dem på tal, fru talman, därför att jag under inga förhållanden kan dela herr Perssons belåtenhet med den nuvarande ordningen.

Herr BERNDTSSON i Bokenäs (fp) kort genmäle:

Fru talman! Eftersom herr Persson i Skänninge något berörde de direktiv som ligger till grund för rationaliseringen och även den reservation som där finns, skulle jag vilja komplettera hans framställning med att säga att man ofta misstolkar de få ord som Waldemar Svensson fogade till de direktiv som skulle komma.

Waldemar Svensson gick alltså med på den rationalisering han ansåg riktig men tillfogade de enkla orden att man även skulle se på de jordbruksegendomar, som på grund av sitt läge och sin beskaffenhet i övrigt är lämpliga som deltidjordbruk. Detta har misstolkats många gånger. Man tror att man skall behålla alla gamla torp och småställen som finns. Det var aldrig Waldemar Svenssons tanke. Han tänkte inte enbart på jordbrukets bästa, utan det var för hela landsbygdens bästa han menade att detta skulle vara en tillgång. Jag tror för min del att det är nyckelorden i det hela. Om man följt reservanternas hänvisning, hade man sparat en hel del för svensk landsbygd, som kunnat bli av mycket stor betydelse för framtiden.

Helt naturligt har vi olika erfarenheter från de skilda bygder vi kommer ifrån i detta långa land, men för min hembygd kan jag säga att det skulle inverka kolossalt mycket för bygden om alla deltidjordbruk försvann. De utgör faktiskt kärnan i stora bygders liv och framtid. Det kan inte vara något fel att t. ex. en ägare av en mindre gård har tillfälle att fullgöra servicetjänst åt sina grannar och därigenom få en inkomst som jämte inkomsten från gården möjliggör en dräglig tillvaro för honom. Själva nyckelfrågan i den framtida rationaliseringen är att man tar till vara det som av gammal tradition har betytt mycket för svensk landsbygd.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Fru talman! Herr Jonasson och jag kanske inte skall fortsätta att diskutera längre. Jag frågade herr Jonasson: Betraktar herr Jonasson det ärende jag visade upp i jordbruksutskottet som en successiv utbyggnad av en gård? Ja, svarade herr Jonasson, det är riktigt. Han tyckte att det skall vara en successiv utbyggnad.

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Detta ärende hade avgjorts vid lantbruksstyrelsens plenum och utgjorde alltså praxis, som lantbruksnämnden i Värmland kunde arbeta efter. Då säger herr Jonasson att vi trots att vi har en utbildad praxis ändå skulle försöka ändra så att det blir en successiv utbyggnad. Jag tror inte det tjänar så mycket till att diskutera med herr Jonasson längre. Vi har skogspolitiska utredningen och kyrka—stat-utredningen. Det är bra med mattor ibland, säger herr Hansson i Skegrie. Ja, AP-frågan höll på att åka under mattan härom dagen. Lyckligtvis gjorde den inte det utan vi får möjlighet att diskutera den.

Att man kan tolka siffror hur som helst det är jag väl medveten om, och statistik skall man ju vara väldigt försiktig med. Jag har varit det när jag använt dessa siffror, som jag fått av lantbruksstyrelsen. Jag tar dem för vad de är, jag har bara redovisat att så här ligger det till. Jag har inte gjort några kommentarer till dem utan de får stå för styrelsens räkning och jag gissar att den tar ansvaret. Så var det 1970 och är förmodligen så ännu.

Nu vill jag vända mig till herr Enlund. Herr Enlund sade att vi inte var med på att analysera vad som skett efter 1967. Då sade jag att det skall vi titta på i 1972 års utredning och då finns det ingen anledning att i dag bifalla ett förslag, att ta upp den frågan nu.

Sedan kommer herr Enlund in på frågan om demokratiseringen i lantbruksnämnden och säger att de jordbrukare som väljs in där av landstingen - det är ett par stycken i var och ett, tre i vissa - de lämnar inga rapporter till landstinget eller till sina partigrupper. Om det är riktigt skall de naturligtvis inte sitta där. Så stor makt har ni väl att ni i så fall kan ta bort dem; ni har väl någonting att säga till om i landstinget!

Waldemar Svensson är i många hänseenden en klok karl, och vi skall väl inte diskutera vad han menade eller analysera hans tankegångar. Han stod inte bakom reservationen utan tillhörde majoriteten.

Den skogspolitiska utredningen får vi möjligen tillfälle att diskutera vid ett senare tillfälle.

Herr JONASSON (c) kort genmäle:

Fru talman! Herr Persson i Skänninge efterlyser det speciella ärendet som gäller hur man klarade en successiv uppbyggnad. Det gällde en fastighet som hade ganska stor areal. Det var bra att det gick att ordna. Vad som är svårare är egentligen småbruken på mellan 2 och 10 hektar och något däröver. I fråga om dem skulle man kunna göra mycket på denna väg, men med nuvarande bestämmelser går det inte. Om man även tar in hela denna fråga, kommer man fram till att det här behövs bättre regler.

Men, fru talman, jag håller herr Persson i Skänninge räkning för hans saklighet och kunnighet när det gäller jordbruksfrågorna, och jag vill också säga att jag håller jordbruksministern räkning för en hel del förbättringsförslag som härvidlag framkommit bl. a. efter påtryckning från centern, här tänker jag på både B-stöd och mjölkstöd. Men, herr Persson i Skänninge, man kan här göra mycket mera, vilket också behövs. Det är detta vi vill arbeta för. Om vi skall kunna klara regionalpolitiken och även sysselsättningspolitiken, måste vi få bättre möjligheter. Det går

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

inte att klara dessa frågor ute i bygderna utan att vi satsar mer på de mindre jordbruken och kombinationsjordbruken.

Herr ENLUND (fp) kort genmäle:

Fru talman! I den intervjuundersökning som jag refererade gjordes säkerligen ingen skillnad när det gällde förtroendemännens yrkestillhörighet. Den utgör en redovisning av hur förtroendemännen själva upplever sin situation i de statliga länsnämnderna.

Herr Persson i Skänninge säger att vi i jordbruksutredningen skall analysera resultatet av den förda jordbrukspolitiken. Självfallet skall vi göra det, men då uppkommer frågan, om man har den uppfattningen att det bör göras förändringar i de nuvarande bestämmelserna. Om jag fattade herr Perssons i Skänninge senaste anförande rätt, vill han ha den dörren öppen. Varför har då herr Persson i Skänninge motsatt sig det yrkande som finns i reservationen 6 om att jordbruksutredningen skall se över även rationaliseringspolitiken?

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Fru talman! Nej, jag har inte sagt att vi skall se över denna rationaliseringspolitik. Redan från början sade jag att den rationaliseringspolitik vi nu för bara verkat i fem år, varför det inte finns anledning att göra någon översyn. Detta ingår inte i våra direktiv; men det är möjligt att vi kan komma in på denna fråga och då får vi göra ett ställningstagande då.

Jag vill tacka herr Jonasson för vad han sade, för man bör ju ta till vara alla små ljusglimtar. Men jag står ändå lika frågande, herr Jonasson, och jag gissar att också kammaren gör det. Herr Jonasson säger att det var riktigt att det skedde i det nämnda fallet, men det går inte i fråga om smågårdarna. Men ge då ett förslag på hur vi skall göra, herr Jonasson. Jag har ju visat på fall i Värmland, där man successivt byggt upp en fastighet. I TV klockan 9 varje söndagsmorgon har visats ett jordbruksprogram, och de häda första programmen behandlade just rationaliseringsfrågorna. TV visade ett fall från Uppland och ett från Örebro. I dessa fall hade man successivt byggt upp fastigheterna.

Vad är det då för tal ni för, när ni säger att man inte kan göra det med nuvarande bestämmelser.

Fru andre vice talmannen anmälde att herr Jonasson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr WICTORSSON (s):

Fru talman! I motionen 340 har föreslagits att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära förslag till åtgärder för att man inom ramen för jordbrukets rationalisering skall medge rationaliseringsstöd till deltidjordbruk inom landets skärgårdsområden, dvs. de öar som saknar fast landförbindelse. Ett enhälligt utskott har funnit att detta förslag nära sammanhänger med frågan om ett utvidgat regionalpolitiskt jordbruksstöd, en fråga som riksdagen begärt att Kungl. Maj:t skall ge 1972 års jordbruksutredning uppdrag att ta upp. Utskottet anser därför att

motionen inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Detta kan man beklaga med hänsyn till att det behövs snabba åtgärder på det området. Jordbruksutredningens arbete är redan tidigare omfattande och det kan därför antas ta lång tid innan resultatet av denna hemställan från riksdagen kan redovisas.

Jordbruket har av ålder utgjort ett väsentligt underlag för befolkningens försörjning i skärgården. Dess betydelse har dock minskat, särskilt på de öar som saknar fast landförbindelse.

Av topografiska skäl har jordbruket i skärgårdarna ofta drivits som deltidsföretag. Brukningsenheterna har med vissa undantag på de större öarna aldrig arealmässigt kunnat bli tillräckligt stora för att innehavaren skulle kunna få en full försörjning enbart av jordbruket. I vissa fall har man sökt kompensera detta genom att bedriva en intensivare odling. I andra fall har man kombinerat jordbruksdriften med andra sysselsättningar, där fisket har varit den väsentligaste.

Under de senaste årtiondena har i takt med fritidsbebyggelsens utveckling och det rörliga friluftslivet uppkommit andra sysselsättningsmöjligheter.

Minskningen av jordbruket i skärgårdsområdena har haft flera orsaker. På grund av bristande naturliga förutsättningar för rationell jordbruksdrift har det varit olönsamt. Binäringarna har minskat i betydelse, samtidigt som nytillkomna näringsfång inte alltid har kunnat utnyttjas, bl. a. beroende på svårigheter att förena arbete vid sidan om med själva jordbruksdriften. Att främja skärgårdsjordbruket blir därför i allt väsentligt ett kombinationsproblem. Det gäller att i jordbrukets sysselsättningsmönster inpassa andra sysselsättningar utanför jordbruket.

Eftersom deltidjordbruket i skärgården endast till en mindre del kan svara för innehavarens försörjning, måste det i fråga om storlek och utrustning anpassas till förekomsten och arten av andra tillgängliga sysselsättningsmöjligheter. Vid god tillgång till bisysselsättningar kan det därför vara motiverat att man begränsar jordbruksföretagets omfattning, så att inte brukaren utestängs från möjligheten att tillgodogöra sig andra arbetstillfällen.

Bortfallet av jordbruk med binäringar som försörjningsunderlag har i skärgårdsområdena inte kunnat kompenseras genom att andra näringsgrenar har tillkommit. Detta har bl. a. lett till minskningar av den allmänna servicen. En utveckling mot en ökad sysselsättning i jordbruk kan här bidra till att den allmänna servicen i form av skolor, butiker och andra nyttigheter upprätthålls och förbättras, samtidigt som den servicen är en förutsättning för att jordbruket skall kunna bedrivas.

Det finns i stort sett tre motiv för en fortsatt jordbruksdrift i skärgårdsområdena. Först och främst behövs jordbruket ur försörjnings- och sysselsättningsynpunkt. Jordbruksenheterna har därutöver betydelse som bostad vid utövandets av andra sysselsättningar. Skall man kunna vända den nuvarande avfolkningstrenden i skärgårdsområdena, krävs att den odlade jorden och skogen tas i anspråk i större och mera intensiv omfattning än för närvarande.

Det andra motivet för ett jordbruk i skärgårdarna är jordbrukets landskapsvårdande betydelse. Av inventeringar som lantbruksnämnden i

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Stockholm gjort i Stockholms skärgård framgår att betydande arealer, som så sent som i slutet av 1940-talet redovisades som åker, nu är förbuskade i sådan grad att det bedöms som omöjligt att återställa hävden. För den här utvecklingen fortgå kommer skärgårdslandskapet att ändra karaktär och förlora i värde såväl för åretruntbefolkningen som för den friluftssökande allmänheten. Som landskapstyp är skärgårdsområdena i många fall helt unika. Även från vetenskapliga synpunkter är det därför angeläget att deras särdrag bevaras.

Ett tredje viktigt skäl för fortsatt jord- och skogsbruk är att skärgårdarna inte fungerar utan en ortsbefolkning som kan tillhandahålla servicetjänster av olika slag. Jordbrukets betydelse i det här avseendet är framför allt att det erbjuder tillgång på manuell arbetskraft och dragarbetskraft. Men även en annan servicefunktion är värd att framhålla: den lokala försäljningen av jordbruksprodukter. Det finns anledning att tro att möjligheterna för fritidsfolket att utnyttja dessa tjänster kommer att uppskattas, om man kan få möjlighet att köpa färskvaror på platsen. Med lämpliga medel skulle man kunna öka den verksamheten.

Mot den här bakgrunden och av de här skälen är det önskvärt med en stödverksamhet från lantbruksnämndernas sida för att stimulera utvecklingen av jordbruket i skärgårdsområdena även i de fall där jordbruket inte kan erbjuda annat än deltidssysselsättning. Med lämpliga åtgärder borde det vara möjligt att särskilja skärgårdsområdena, så att inte den i landet i övrigt önskvärda jordbruksrationaliseringen hindras. Jordbruksutskottets ställningstagande utesluter inte en sådan möjlighet.

Fru talman! Jag har inget yrkande, men uttrycker en förhoppning om att det trots denna utredningsverksamhet skall vara möjligt att i begränsad omfattning starta en försöksverksamhet på det här området.

I detta anförande instämde herr Hedin (m).

Herr PETTERSSON i Örebro (c):

Fru talman! I motionen 1428 har jag och några andra centerpartister tagit upp frågan om gällande regler för lantbruksnämndernas försäljningsverksamhet av mark som inköpts för rationaliseringsverksamhet.

Lantbruksnämnderna kan med stöd av gällande författning inköpa mark som sedan används till att förstärka andra jordbruksfastigheter. De administrativa myndigheterna har härigenom ett väsentligt inflytande på fastighetsbildningen av jordbruksfastigheter, och deras beslut angående dispositionen av den förvärvade marken är därför från den enskilde jordbrukarens synpunkt synnerligen betydelsefullt.

Enligt jordförvärvslagstiftningen är enskilda markägares val av köpare vid försäljning av jordbruks- och skogsfastigheter underställt lantbruksnämndernas prövning och kommunernas förköpsrätt. Den enskilde jordbrukaren har däremot inte möjlighet att till högre instans överklaga lantbruksnämndernas markförsäljningar, även om han har ett direkt intresse i ärendet. Han kan t. ex. vara ägare av grannfastighet eller av annat skäl ha ett direkt intresse.

Det förhållandet att lantbruksnämndernas beslut inte kan prövas i högre instans betraktas naturligen av många jordbrukare som synnerligen

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

otillfredsställande. Vi har därför i motionen anført att lagstiftningen bör utformas så att en sådan prövning kan ske.

Utskottet anför som skäl för avslag på motionen att lantbruksnämnderna före markförsäljning hör sig för hos berörda markägare i grannskapet om hur markområdet lämpligast kan användas i rationaliseringssyfte. Men även om man så gör, har lantbruksnämnden här att göra en bedömning för sitt beslut. Om denna bedömning och på grund därav fattat beslut rörande en närbelägen fastighet av en av fastighetsförändringen intresserad jordbrukare uppfattas som orimligt, har han ingen som helst möjlighet att överklaga detta beslut. Detta strider enligt vår uppfattning mot principen om insyn i och överprövning av allmänna organs beslut.

Vidare anför utskottet att en ordning med besvärsmät i detta avseende skulle medföra en rad problem. Det skulle exempelvis bli svårt att avgränsa vilka som skulle tillerkännas besvärsmät. Vidare skulle svårigheter uppstå att bestämma besvärstidens början, och det skulle innebära, säger man, en tidsödande och tungrodd administrativ ordning.

Jag finner dock inte detta vara skäl nog för att man skall hindra den enskilde jordbrukaren från att ha möjlighet att överklaga ett beslut om markförsäljning, som han har intresse i och som han bedömer som felaktigt handlagd.

Ett enigt utskott har yrkat avslag på motionen, och jag skall därför inte ställa något yrkande, men jag avser att återkomma i frågan. Det hade ändå varit lämpligt att den här frågan hade lämnats över till 1972 års jordbruksutredning så att den hade fått möjligheter att se över de regler som nu gäller för lantbruksnämndernas försäljningsverksamhet.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Fru talman! Det är riktigt att jag glömde att säga något om denna motion. Vi har redovisat de skäl som vi ansett föreligger för att den inte bör bifallas. Det bör nämligen vara så -- och jag tror att de flesta lantbruksnämnderna förfar på det sättet -- att man har en översiktlig planering där man anger hur man tänker sig att disponera fastighetsbeståndet inom ett område.

Jag är ledsen att jag -- trots att herr Jonasson och jag är goda vänner -- återigen får ta ett exempel från Värmland. Lantbruksnämnden i Värmland gjorde nämligen en gång på detta sätt och förorsakade en presstorm utan motstycke, där man skrev att lantbruksnämnden var ute och dirigerade. Men så var inte fallet -- lantbruksnämnden hade bara gjort en översiktlig planering. Genom en sådan skulle vederbörande jordbrukare ha kunnat få möjligheter att redan på ett tidigt stadium engagera sig t. ex. för ett förvärv.

Det är riktigt att lantbruksnämndens beslut inte kan överklagas. Men jag förutsätter -- och det sade jag tidigare -- att jordbruksrepresentanterna har så pass mycket kurage att de, om de anser att någon har blivit illa behandlad, för upp ärendet till lantbruksnämnden in pleno, om frågan har avgjorts av en delegation. Man kan ju med två ledamöters hjälp föra frågan upp till lantbruksstyrelsens prövning och få ett utslag på denna väg.

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Ja, fru talman, jag har bara velat säga detta, eftersom vi av skäl som vi redovisat i betänkandet inte kunnat biträda denna motion.

Herr PETTERSSON i Örebro (c) kort genmäle:

Fru talman! Det som herr Persson i Skänninge framhållit är i och för sig riktigt, och det har också anförts i betänkandet. Men även om, såsom redovisas i betänkandet, sammanlagt över hela landet handläggs ett mycket stort antal ärenden under ett år, är det inte särskilt ofta som en jordbruksfastighet försäljs. Därför behöver man väl inte ha mera bråttom än att de som är intresserade av ett visst förvärv kunde få en prövningsrätt, om de finner att ärendet inte har handlagts på det sätt som de tycker lämpligen borde ha skett. Jag tycker inte att det finns reella skäl att förvägra jordbrukarna denna överklagningsrätt.

Herr MOSSBERGER (s):

Fru talman! Jag skall inte med många ord förlänga denna debatt. Jag vill bara säga att jag är litet besviken på reservanternas företrädare, kanske speciellt herr Jonasson, som sade att denna rationaliseringsverksamhet hämmar utvecklingen och bidrager till att jorden växer igen. Jag tycker att sådana uttalanden är överdrivna och innebär en nedvärdering av jordbrukarna själva. Om de köper en bit jord och lägger till sitt eget jordbruk, hoppas jag att de inte låter den marken växa igen. I stället tror jag att de köper jorden därför att de verkligen ämnar bruka den.

När det vidare gäller deltidjordbruk är det ingen som tvingas att lämna sitt jordbruk. Ägaren får behålla det så länge han vill. Det är först när han vill sälja det som t. ex. grannen får träda in och köpa det.

Herr JONASSON (c):

Fru talman! Till herr Mossberger vill jag säga att det inte är fråga om någon överdrift. Det finns många exempel ute i bygderna på att innehavare av ett litet jordbruk, som skulle behöva mera mark men som inte har möjligheter att på en gång förvärva ett stort jordbruk, inte har kunnat fortsätta ens med det jordbruk som han innehar. Följden har blivit att marken har växt igen på sådana platser. Det finns tyvärr många exempel på detta, herr Mossberger.

Herr MOSSBERGER (s):

Fru talman! Då måste det väl ha varit så att det inte funnits något jordbruk intill som var till salu, så att vederbörande kunnat köpa det.

Herr JONASSON (c):

Fru talman! När det gäller exempel vill jag peka på att det kan finnas mindre jordbruk bredvid som är lediga men som det inte finns möjligheter att få förvärvstillstånd för – eller möjligheter att få ett rationaliseringsstöd för – och det är detta som vi vill rätta till.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den

förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hansson i Skegrie begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 16 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hansson i Skegrie begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 144
Nej — 128
Avstår -- 1

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Leuchovius begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 16 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Leuchovius begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 142
Nej -- 130
Avstår — 1

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtsson i Bokenäs begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 16 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Nr 69

Torsdagen den
12 april 1973

*Jordbrukets
rationalisering
m. m.*

Torsdagen den
12 april 1973

Jordbrukets
rationalisering
m. m.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtsson i Bokenäs begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 142
Nej - 128
Avstår - 3

Punkter 4

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hansson i Skegrie begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 16 punkten 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hansson i Skegrie begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 142
Nej - 131
Avstår - 1

Punkten 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Leuchovius begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 16 punkten 6 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Leuchovius begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	142
Nej	–	130
Avstår	–	2

Punkterna 7-9

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 10

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 6 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hansson i Skegrie begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 16 punkten 10 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 6 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hansson i Skegrie begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	142
Nej	–	131
Avstår	–	1

Punkterna 11-13

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 14

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 7 av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hansson i Skegrie begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 16 punkten 14 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 7 av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Torsdagen den
12 april 1973

*Bevarande av mark
för jordbruksändamål, m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hansson i Skegrie begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	141
Nej	-	132
Avstår	-	1

Herr Wikner (s) anmälde att han avsett rösta ja men av misstag nedtryckt nej-knappen.

§ 2 Bevarande av mark för jordbruksändamål, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 17 i anledning av motioner angående bevarande av mark för jordbruksändamål, m. m.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Fru talman! I här förevarande betänkande har jordbruksutskottet bl. a. behandlat ett par motioner, nr 322 och 1388, med krav om bevarande av högvärdig åkermark från bebyggelse. Det problemet är särskilt aktuellt i Sydskåne, men det finns sannolikt även på andra håll i landet där stora tätorter expanderar.

I sydvästra Skåne finns vår i särklass förnämsta åkermark. Den har allaredan nu i betydande utsträckning tagits i anspråk för bebyggelse, då främst genom Malmö- Lund-regionens expansion, men den hotas framdeles av en ännu större expansion. Därom vittnar den regionplan som har uppgjorts av Sydvästra Skånes kommunalförbund. Enligt den planen skall ytterligare ca 10 000 hektar av den högvärdigaste åkermarken bebyggas fram till år 2000.

Men lika allvarlig är den befolkningskoncentration som man därmed skall åstadkomma. Man skall, som det heter, bygga en bandstad som sträcker sig – såsom framgår av den plan jag visar på tv-skärmen – ungefär från Landskrona ända ned mot Trelleborg. Denna bandstad skall byggas precis över Sveriges allra bästa åkermark!

Enligt den länsplan som gjordes upp år 1970 var befolkningstalet i detta område 443 000 människor, men det skall enligt kommunalförbundets planer växa till 740 000 år 1990 eller 2000. Den expansionen skall ske delvis genom en folkminskning i de östra regionerna i Skåne. Man har beräknat investeringsbehovet till 23 à 24 miljarder kronor i 1971 års penningvärde.

I de motioner vi har avlämnat anför vi att den här koncentrationen av människor bör motverkas bl. a. genom att denna högvärdiga jordbruksmark undantas från bebyggelse. Vi har anfört att byggandet i stället bör styras österut, där mindre bördig mark finns – mark som dock är ypperlig för bostadstomter. Vi begär i en av motionerna att myndigheterna skall vidta åtgärder i syfte att göra en sådan plan över markens användning. Vi motiverar det med att de kommunala myndigheterna tycks strunta blankt i vad riksdagen sagt i fråga om utnyttjandet av den

Torsdagen den
12 april 1973*Bevarande av mark
för jordbruksändamål, m. m.*

högvärdiga åkermarken. Riksdagen har vid åtminstone tre tillfällen sagt att högvärdig åkermark skall skonas från bebyggelse om bebyggelsen lika bra kan ske på annat håll, och det är fallet där nere. Det tycks emellertid som om de kommunala förtroendemännen ser som sin främsta plikt att gynna den egna kommunens expansion så mycket som möjligt. I och för sig kan man begripa denna ambition, men tyvärr kommer den i konflikt med vad riksdagen anfört vid ett flertal tillfällen.

Det här förhållandet berördes i en interpellationsdebatt här i tisdags, då det uttalades: "Tvärtom är det mycket självrådiga och mäktiga herrar, som försöker trycka sin speciella vilja och sina värderingar på folkmajoriteten." - Jag citerade alltså detta ur tisdagens protokoll. Men i samma interpellationsdebatt i tisdags uttalade civilministern som sin mening att han "konstaterat att planeringsarbetet inte har kunnat leda till den förändring av utvecklingen i landskapet som vi alla tycks vara överens om att man bör eftersträva, nämligen en jämnare fördelning av utvecklingen över landskapet i dess helhet". Landskapet är alltså Skåne.

Civilministern fortsatte i tisdags och framhöll att "när vi skall få den här jämnare fördelningen till stånd, så skall vi göra detta genom ett nära samspel mellan stat och kommun".

Jag hälsar dessa uttalanden av civilministern med den allra största tillfredsställelse, och jag vill gärna uttala den förhoppningen att man vid de överläggningar som skall äga rum mellan länsstyrelsen och kommunerna lyckas få en bättre förståelse för riksdagens uttalanden om bebyggelse och markdisposition. Jag instämmer helt med civilministern även då han säger: "Låt oss hoppas på att vi skall kunna skapa respekt även hos kommunalmän som bor i ett område som i och för sig kanske har speciella förutsättningar för expansion - - -." Det var också intressant att i tisdags höra statsrådet säga att kan vi inte skapa respekt för en samhällsplanering upplagd efter denna ordning, alltså så som riksdagen har uttalat, så tvingas vi kanske tillgripa andra åtgärder för att nå de resultat vi är ute efter. Jag är av precis samma mening som civilministern. Men det vore ju bäst om man kunde åstadkomma denna förståelse utan mera trängande åtgärder. Även på den punkten skulle jag tro att civilministern och jag är ense.

Efter att ha erinrat om riksdagens vid flera tillfällen uttalade mening - senast vid det regionalpolitiska beslutet 1972, då riksdagen sade att tillväxttakten i storstadsområdena, och därmed också i Malmöregionen, bör dämpas - meddelar civilministern som svar på interpellationen att chefen för inrikesdepartementet tillkallat särskilda sakkunniga för att utreda frågan om behovet av starkare styrmedel i regionalpolitiken. Alla dessa positiva besked från regeringens sida hälsar jag med den allra största tacksamhet.

Utskottet har vid behandlingen av dessa båda motioner uttalat sig synnerligen välvilligt och framhållit att jordbruksintresset kommer att bevakas vid fullföljandet av den fysiska riksplaneringen. Utskottet finner därför att syftet med motionsyrkandet kommer att bli tillgodosett, skriver man. Därmed torde, förstår jag, ansvaret för åtgärder i denna riktning ha förlagts till i första hand länsstyrelse och till regering.

Utskottet hänvisar med all rätt också till tidigare uttalanden av

Torsdagen den
12 april 1973

*Bevarande av mark
för jordbruksändamål, m. m.*

riksdagen om att bördig mark såvitt möjligt bör undantas från bebyggelse och framhåller att länsstyrelserna nu har fått i uppdrag att fullfölja dessa riktlinjer vid sina överläggningar med kommunerna. Utskottet framhåller också möjligheten att genom byggnadslag, regionplan etc. styra utvecklingen.

I alla dessa uttalanden konstateras det alltså att statliga organ redan nu har vissa möjligheter att stoppa olämplig bebyggelse, t. ex. genom vägran att fastställa plan. Då återstår, såvitt jag förstår, att förvänta att man i sådana län, där långtgående expansionssträvanden hotar högvärdig åkermark, utnyttjar de styrmedel som utskottet här har visat på. Skulle det visa sig att de styrmedel vi har inte räcker, är motionärerna inte främmande för tanken att tillgripa effektivare styrmedel, om detta behövs för att få till stånd en bättre planering, både då det gäller markens användning och då det gäller strukturen. Det kan inte vara lyckligt att man på ett så begränsat område som det här gäller hopar människor i den omfattning som det här kan bli fråga om. Det kommer att skapa otrivsel, sämre boeremiljö, trafikproblem etc. Detta kommer att innebära en sådan snedbelastning av hela provinsen att det är olyckligt även ur sysselsättningsynpunkt.

Det är alltså med tillfredsställelse jag noterar de klara anvisningar utskottet och civilministern lämnat. Jag vill bara hoppas att de så småningom leder till positiva resultat. Med detta har jag bara velat skriva in i riksdagens protokoll vad som har sagts och skrivits i denna fråga. Jag hoppas att riksdagen med de möjligheter den har också ser till att kommunalmännen, trots att de har sina ambitioner, tar hänsyn till vad riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat.

Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i betänkande nr 17.

I detta anförande instämde herr Ringaby (m).

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Fru talman! I jordbruksutskottets betänkande nr 17 behandlas en motion av mig, nr 89, där jag hemställer att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning och förslag till bestämmelser om möjlighet för berörda grannar och markägare att yttra sig vid tillståndsgivning för plantering av skog på åkermark.

Det har förekommit och förekommer att jordbruk läggs ned i vårt land och att denna åkerjord sedan planteras med skog. Jag är medveten om att skogsplantering oftast är det enda alternativet när åkerjord icke längre skall tas i anspråk för traditionell jordbruksdrift. Det är inte direkt jordbrukarens rätt att plantera skog på sina åkrar som jag vill motsätta mig, såvitt inte detta medför stora olägenheter för vederbörande grannar, utan jag anser att innan åkerjorden skogsplanteras skall grannarna få möjligheter att yttra sig. Jag tycker det borde vara självklart att så skulle få ske.

Av gällande bestämmelser framgår att lantbruksnämnden vid handläggning av ärende rörande åkerjords användande för skogsplantering, varvid åkerjord övergår till skogsmark, ej behöver höra de lantbrukare eller

Torsdagen den
12 april 1973

*Bevarande av mark
för jordbruksändamål, m. m.*

fastighetsägare som berörs av den förändrade markanvändningen. Starka skäl talar enligt min mening för att de markägare som berörs, t. ex. de som är boende intill och har sina åkrar gränsande till en fastighet som skogsplanteras, skall få möjlighet att inkomma exempelvis till lantbruksnämnden med yttrande. Det kan vara fråga om en skogsplantering som helt förändrar landskapsbilden. Det är föga trevligt att få en granbarriär utanför stugknuten, och en skogsplantering kan för en intelligande brukare dessutom betyda en värdeminskning av dennes fastighet, exempelvis genom att betydande skönhetsvärden spolieras.

Utskottet erinrar om att lantbruksnämnden, när nedläggning av jordbruksmark aktualiseras, med stöd av jordhävdslagen endast har att bedöma om marken behövs för jordbruksändamål. Det är nog så riktigt att jordhävdslagen inte utsäger vem som har rätt att besluta om nedläggning. Indirekt kan man säga att den enskilde markägaren själv äger denna befogenhet, men lantbruksnämnden kan under vissa betingelser förelägga innehavaren att återställa hävden.

Detta kan ske om

1. åkerjorden ingår i brukningsenhet, som är eller kan bli lämpad för rationell jordbruksdrift och som lider skada genom nedläggningen, eller
2. marken med hänsyn till läge, beskaffenhet och övriga omständigheter anses böra hållas i odlat skick för att underlätta bildandet av rationell brukningsenhet.

När lantbruksnämnden meddelar föreläggande att hävden skall återställas anger den samtidigt också vilka åtgärder som skall vidtas. Nämnden har också möjlighet att utsätta vite.

Markägare som ämnar lägga ned jordbruket på viss odlad mark genom att plantera skog på området kan gardera sig mot föreläggande från lantbruksnämndens sida genom att i förväg begära förklaring av nämnden, att skogsplanteringen inte skall medföra någon åtgärd enligt 3 § jordhävdslagen.

Av utskottets skrivning framgår med all önskvärd tydlighet att lantbruksnämndens möjlighet att ingripa mot skogsplantering som kan innebära stora olägenheter för de berörda markägarna är mycket begränsad, såvitt det inte är fråga om att marken behövs för jordbruksändamål.

Det torde framstå som nödvändigt, inte minst med hänsyn till att några klara regler inte förekommer när det gäller skogsplantering på nedlagd åkermark, att dylika regler skapas. Jag förväntar mig därför att naturvårdskommittén noga utreder denna fråga.

Med hänsyn till att frågan tydligen är aktualiserad i naturvårdskommittén har jag för dagen inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Fru THEORIN (s):

Fru talman! Som herr Börjesson i Falköping mycket riktigt sade är det inte lantbruksnämndernas sak att bedöma någonting annat än om marken skall användas för jordbruksändamål. Utskottet har också besvarat herr Börjessons motion med den upplysningen samt framhållit att en liknande motion förra året överlämnades till naturvårdskommittén

Torsdagen den
12 april 1973

*Bevarande av mark
för jordbruksändamål, m. m.*

för beaktande.

Vad som föranledde mig att begära ordet är framför allt tre saker; det eniga utskottsbetänkandet, det särskilda yttrandet och de starkare styrmedel som önskas.

Det är således ett *enigt* utskottsbetänkande som vi behandlar. Trots detta föreligger ett särskilt yttrande från centerpartisterna, i vilket en del av utskottsbetänkandet återges. Det är för mig en nyhet att man på detta sätt understryker vad utskottet har sagt och plockar ut en enda mening ur det stycket i betänkandet. I och för sig är det en viktig mening. Den lyder: "De sålunda av riksdagen godkända riktlinjerna skall enligt beslut av Kungl. Maj:t beaktas av samtliga statsmyndigheter."

Naturligtvis är det litet underligt att i slutet på det särskilda yttrandet upptäcka att centerpartisterna i utskottet har funnit att man kan behöva använda starkare styrmedel, om inte de styrintstrument som finns utnyttjas tillräckligt mycket i det önskade syftet. Det vill jag notera som positivt och bra. Herr Hansson i Skegrie har också flera gånger deklarerat att man är beredd att stödja en starkare styrning från regeringen när det gäller både regionalpolitiken och övriga åtgärder för befolkningsstruktur och markanvändning. Jag kan inte finna annat än att en omsvängning synes vara på gång inom centerpartiet.

Vad som är intressant är naturligtvis att det man särskilt vill framhålla i det särskilda yttrandet är att det skall sägas ifrån till de kommunalpolitiker och regionalpolitiker nere i Skåne som till äventyrs skulle ha en annan uppfattning, att "om ni inte rättar er efter de åtgärder som riksdagen har uttalat sig för, får vi tillgripa starkare styrmedel". Den frågan man då ställer sig är naturligtvis: Vad har det nu blivit av centerns så omhuldade decentralisering av beslutsfattandet på kommunal och regional nivå?

Jag skulle också vilja ställa några frågor med anledning av den skiss som herr Hansson visade upp över den väntade starka befolkningskoncentrationen i bandstaden i Malmö-Lundområdet. Kävlinge fanns med på bilden. Jordbrukskooperationen har ett rätt betydande säte i Kävlinge och fortsätter bygga ut sina funktioner där. Vore det så väl att jordbrukskooperationen också fogade sig efter herr Hansson i Skegrie, skulle man naturligtvis placera sig i östra Skåne och inte i Kävlinge.

Böndernas Hus med 900 anställda kommer nu till stånd i Malmö -- också det en förstärkning av befolkningskoncentrationen till tätorterna. Man kanske skall sopa rent framför egen dörr innan man ropar på åtgärder från annat håll.

Men än en gång vill jag understryka att det är ett enhälligt utskottsbetänkande som föreligger till avgörande, och jag yrkar bifall till detta.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Fru talman! Jag tycker att fru Theorin bör försöka begränsa sina pretentioner litet. Jag har tillhört riksdagen i 30 år, och jag har aldrig tidigare upplevt att någon inom majoriteten har lagt sig i vad minoriteten skrivit. Det är kanske någonting nytt. Jag har upplevt även vid justeringarna i utskottet att fru Theorin, innan hon är på det klara med

Torsdagen den
12 april 1973*Bevarande av mark
för jordbruksändamål, m. m.*

vad som är majoritet och minoritet, vill föreskriva formuleringen. Det får vara måtta på ambitioner i det avseendet också.

Hur har det varit under de senaste 30 åren när det gäller styrmedlen? Jo, man har samvetsgrant använt bostadskvoterna för att styra befolkningsvandringen till de stora tätorterna och koncentrationen dit. Det är en relativt liten del av lägenheterna som gått till landsbygden i övrigt. Jag anser att vi med starkare styrmedel i större utsträckning skall strypa bostadskvoterna i de expansiva områdena och i stället dirigera kvoterna till de områden där vi vill ha en jämnare bebyggelse. Vi bör alltså försöka åstadkomma en decentralisering av bebyggelsen och inte som hittills använda bostadspolitikerna som styrmedel för koncentration.

När det gäller väganlagen och kommunikationerna kan vi bygga vägar så att vi kan flytta bort folk från vissa regioner. Men i stället bygger vi vägarna på sådant sätt att de leder till denna koncentrerade bebyggelse och icke därifrån. Det är sådana styrmedel jag anser att vi skall ta till.

Sedan vet jag inte om jag skall skratta eller vad jag skall göra. Nu kommer fru Theorin med det förbryllande Böndernas Hus igen. När man inom regeringspartiet inte har någonting annat att ta till kommer man med detta välsignade hus. Detta betyder en väldig koncentration av folk till Malmö, säger fru Theorin. Vet fru Theorin hur många som skall vistas i detta hus? Jo, det är hela 600 personer, och dessa finns redan i Malmö. De är nu spridda på 10 à 12 ställen. Men eftersom det blir för dyrt, samlar man dem nu under en hatt. Det är innebörden av denna koncentration som regeringspartiet lever så oerhört högt på i denna valrörelse och som slaskspalten i tidningen Arbetet dag efter dag använder som huvudtema. Jag förstår att just den spalten för många inom regeringspartiet är någonting av ledarspalt. Arbetet är en bra tidning, men läs den riktiga ledarsidan i stället och inte slaskspalten.

Vi har, fru Theorin, från Malmö flyttat åtta aktiviteter på jordbrukets område. Vi har flyttat ut maskinhandeln och vi skall flytta ut mejeriet, Riksst, konstgödselhandeln, utsädeshanteringen, potatishanteringen etc. Jag beklagar att jag berövar regeringspartiet ett argument, men det är det ingenting att göra vid.

Jag tycker man bör ha litet bättre reda på sig innan, man tar till så stora ord som fru Theorin gjorde. Tro inte på allt som står i slaskspalten i tidningen Arbetet. Det är en utomordentligt fin slaskspalt som sådan, men den är inte vidare bra att använda som ledarspalt av dem som skall agitera i valrörelsen.

Fru THEORIN (s):

Fru talman! Låt mig först dementera herr Hanssons i Skegrie tro, att jag har råkat läsa tidningen Arbetet i just den här frågan. Jag läser med glädje tidningen Arbetet, men jag må erkänna att de senaste månaderna har den inte fallit under mina ögon. Så det är inte därifrån jag hämtar mina uppgifter.

Böndernas Hus är väl nu tämligen allmänt känt i det här landet. Och det är som sagt tacknämligt att kunna notera att det går så bra att tala om decentralisering, men att det är väldigt svårt att genomföra den även inom jordbrukskooperationen själv. Jag pekade också på Kävlinge där

Torsdagen den
12 april 1973

*Bevarande av mark
för jordbruksändamål, m. m.*

man nu fortsätter att bygga ut sina aktiviteter i en av delarna i bandstaden som herr Hansson i Skegrie reagerar mot.

Det var naturligtvis inte alls min avsikt att lägga mig i det särskilda yttrande som centerpartisterna har. Men detta är första gången jag med min korta erfarenhet i riksdagen finner, att man har använt sig av utskottsbetänkandet för att understryka sina egna synpunkter. Jag fann det litet underligt att man gjorde det, även om man tog ut en mening ur utskottsbetänkandet i denna del.

De personliga utfallen kanske endast är brist på argument, och jag fäster mig inte så mycket vid dem.

Jag vill ändå konstatera, herr Hansson i Skegrie, att centerpartisterna i det här särskilda yttrandet har klart slagit fast: "Skulle det visa sig att nuvarande styrmedel inte är tillräckliga för ovannämnda syfte kan det enligt vår mening starkt ifrågasättas att högvärdig jordbruksjord undantas från bebyggelse på liknande sätt som vissa områden har fredats exempelvis i form av naturreservat eller strandskyddsområden." Man har alltså sagt att om befintliga styrmedel inte används, så vill man ha starkare styrmedel.

Jag beklagar inte detta utifrån min politiska uppfattning, men jag finner att det är en nyorientering inom centerpartiet, vilket jag med glädje noterar.

Herr HANSSON i Skegrie (c) kort genmäle:

Fru talman! Jag kan meddela fru Theorin att de allra flesta som står för planerna där borta i sydvästra Skåne är partivänner till fru Theorin.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Fru talman! Får jag bara notera att det är mig bekant att några av de ivrigaste anhängarna av de omtalade planerna är en del jordbrukare, som vill sälja sin jord till goda förtjänster.

Herr LOTHIGIUS (m):

Fru talman! Herr Hansson i Skegrie talade om att vägar nu borde byggas som leder ifrån tätorterna ut till landsbygden. Som ledamot i trafikutskottet skulle jag vilja fråga: Skall de vara enkelriktade?

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3 Föredrags

jordbruksutskottets betänkande nr 18 i anledning av motioner angående vissa jordbrukspolitiska frågor och

näringsutskottets betänkande nr 31 i anledning av motion om en översyn av de nuvarande företagsformerna.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 4 Etablering av stormarknader

Nr 69

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 32 i anledning av motioner angående etableringen av stormarknader.

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:938 av herr Andersson i Örebro m. fl. (fp) vari hemställdt att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t begära

1. översyn av de samhällsekonomiska konsekvenserna av etableringen av stormarknader samt deras inverkan på serviceutbudet i befintliga stads kärnor och bostadsområden,

2. etableringsförbud för stormarknader tills resultatet av denna översyn förelåg samt

1973:1476 av herr Olof Johansson i Stockholm (c) vari hemställdt att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag angående temporärt etableringsstopp för externa stormarknader i avvaktan på de förslag som kunde aktualiseras i anledning av distributionsutredningens kommande betänkande.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionerna 1973:938 och 1973:1476.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c), Svensson i Malmö (vpk) och Rydén (fp), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna 1973:938 och 1973:1476 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att förslag till temporärt etableringsförbud för stormarknader snarast förelades riksdagen.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Fru talman! Det är allmänt känt att herr Lothigius vill ha en glad kammarc. Han bidrog ju härtill alldeles nyss. Jag skall inte beröra det.

För några veckor sedan hade vi en debatt här i kammaren rörande affärstidsregleringens eventuella återinförande. Den debatten kom av förklarliga skäl att i mycket handla om de strukturförändringar som delvis till följd av frånvaron av regler för öppethållande ofta ställer konsumenterna i en sämre situation.

Man kan med fog säga att de motioner som ligger till grund för det nu aktuella betänkandet nr 32 på liknande sätt syftar till att skapa medel i samhällets hand som stärker konsumenternas möjligheter att erhålla den service handeln skall svara för.

Som motionärerna, dels från folkpartiet, dels från centerpartiet med herr Olof Johansson i spetsen, framhåller har ett stort antal extrema stormarknader etablerats på olika håll i vårt land. Dessa etableringar kan på relativt kort sikt befaras få en betydande inverkan på varudistributionen. Systemet med sådana här stormarknader innebär i princip att kunder med egen bil erbjuds att själva svara för en större del av

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

distributionskedjan än vad fallet är vid handel av traditionellt slag. Om många människor utnyttjar den här möjligheten kommer underlaget för övriga distributionssystem att allvarligt rubbas. Många mindre butiker och många närbutiker får slå igen. Högre priser och betydande utglesning av varudistributionsnätet blir en följd av denna utveckling. Det blir då främst äldre människor och låginkomsttagare utan tillgång till egen bil som drabbas och som får en försämrad service.

Motionärerna ser denna utveckling som synnerligen allvarlig och föreslår ett temporärt etableringsstopp för stormarknader. Majoriteten av utskottets ledamöter anser att problemet finns, men hänvisar till pågående utredningar och kommer fram till ett avslagsyrkande på motionerna.

I reservation från center-, folkparti- och vpk-ledamöterna understryks motionärernas yrkande. Vi hänvisar till erfarenheter från andra länder främst USA, som visar att stormarknaderna efter en relativt kort tid förlorat mycket av sin attraktionskraft. Människor upptäcker så småningom att fördelarna kanske inte var egentliga fördelar. Men vid det laget har den "normala" butiksstrukturen hunnit bli allvarligt skadad. Vi menar att en liknande utveckling i Sverige skulle vara mycket olycklig. NärhetsserVICEN skulle försämrats och hela samhället åsamkas onödiga investeringar. Enligt vår uppfattning talar hittills kända effekter av etablering av stormarknader i Sverige, jämte utländska erfarenheter, för att ett omedelbart etableringsstopp bör införas i avvaktan på pågående utredningar. Detta, fru Theorin, är ett led i våra decentraliseringssträvanden.

Fru talman, med stöd av det anförda yrkar jag bifall till den vid näringsutskottets betänkande nr 32 fogade reservationen.

Herr RYDÉN (fp):

Fru talman! Stormarknadsetableringarna har blivit föremål för en ganska intensiv och livlig debatt den senaste tiden. Många ställer sig frågan om stormarknaderna över huvud taget bör finnas och om man bör tillåta etableringar av detta distributionsätt.

Personligen tror jag att de bör finnas som ett komplement till övriga butikstyper. Men etableringarna den senaste tiden visar att det på vissa håll har blivit en överetablering av denna försäljningsform, som kan leda till mycket allvarliga samhällsekonomiska konsekvenser.

När man uttalar tveksamhet och kritik mot stormarknader vill jag från början deklarerar att jag avser handeln med dagligvaror. När det gäller sällanköp av tunga kapitalvaror av typ möbler, bilar, byggmaterial, kylskåp och annat, finns det mycket som talar för att sådan handel bör idkas utanför de tränga stadskärnorna. Men de bör lokaliseras i lägen som kan nås även med kollektiva trafikmedel. Stora grupper i samhället, inte bara äldre, sjuka och handikappade människor kommer inte heller i framtiden att vara bilburna. Även dessa grupper måste ges sin självklara rätt till service och tillgång av dagligvaror på rimligt avstånd från sin bostad.

Att stormarknadsetableringarna där befolkningsunderlaget är otillräckligt påverkar närserVICEN i bostadsområden i städernas utkanter torde redan nu stå klart. Det allvarligaste kanske är att stormarknaden måste

Torsdagen den
12 april 1973*Etableringen av
stormarknader*

räkna med så hög omsättning för att bli lönsam att ofta ett helt läns befolkningsunderlag måste räknas in i kundunderlaget. I sådana fall är detta ett allvarligt hot mot de mindre butikerna och genom påskyndandet av strukturomvandlingen inom dagligvaruhandeln tvingas kunderna till stora externa köpcentra när den lilla butiken i glesbygden måste slå igen. De flesta mindre butiker, både stadsdelsbutiker och butiker på små orter, arbetar i dag med svag lönsamhet, och det kan i många fall räcka med att 10 procent av kundunderlaget rycks undan och försvinner till stormarknaden för att nedläggningen skall vara ett faktum. För många små orter med svaga stadskärnor och förorter i städerna får det i de flesta fall helt genomgripande effekter. Färska studier som är gjorda av Näringslivets planinstitut beträffande Örebro, Västerås och Helsingborg visar, att stormarknaderna i sitt handelsområde tar en marknadsandel av ca 20 procent.

Man vet alltså nu något mer än man visste tidigare hur etablering av stormarknader påverkar närservice och annan handel. I min egen hemstad har jag stormarknadsproblemen på mycket nära håll men eftersom det där är fråga om nyetableringar är det ännu för tidigt att göra några säkra uttalanden och påståenden i vilken utsträckning den övriga handeln och därmed också konsumentintressena skadas. Men klart står redan nu att tre stormarknader inom en kommun med ca 60 000 invånare måste medföra butiksnedläggelse framöver. De kriterier man har för etablerande av stormarknader är att ett handelsområde skall inrymma minst 100 000 invånare med 30 minuters bilresa, om man räknar en hastighet av 60 km/tim. Detta talar alltså sitt tydliga språk om att man kan ha satsat fel när det gäller stormarknaderna.

Jag nämnde något tidigare om utglesning av stadskärnorna och väljer kommunerna den externa etableringstypen får man också vara beredd på att den lokala fackhandeln gemensamt med varuhus och stormarknader flyttar med till de externa bilorienterade lägena.

Man kan inte utgå från att specialdetaljhandelns små företag ensamma skall kunna rädda stadsmiljöerna och avstå från etablering i externlägen. Konsumenten räknar sällan med de kringkostnader i form av tid, resekostnader etc. som kan bli en ganska dyr inträdesbiljett till stormarknaden innan man ens hunnit få några varor i korgen eller varuvagnen. I Amerika som varit vårt föregångsland när det gäller stormarknader har konsumenterna till stor del upptäckt detta. Där har man i stor utsträckning övergivit stormarknaderna och i många fall har de omvandlats till annan verksamhet. Man har insett att tiden nu är inne för helt andra typer av handel. Man måste göra centra som innehåller mer än handel och som har sociala och kulturella inslag. Låt oss upptäcka detta även här i vårt land innan det är för sent. Att bygga upp ett butiksnät som är raserat torde vara värre än att stoppa en kraftig utbyggnad av stormarknader.

Till årets riksdag har de problem som jag här framfört uppmärksammat i ett par motioner från folkpartiet och centern som begär ett temporärt etableringsstopp för externa stormarknader i avvaktan på de förslag som kan aktualiseras i anledning av distributionsutredningens kommande betänkande. Tankegångarna i dessa motioner har utmynnat i

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

en reservation undertecknad av folkpartiets, centerns och vpk:s ledamöter i utskottet och som är fogad till detta betänkande. Att det råder en viss oro inom svensk detaljhandel och även i konsumentledet när det gäller de framtida etableringsformerna torde vi vara ganska eniga om. Annars skulle vi i dag inte ha ingripit från samhällets sida i form av etableringsutredningar, distributionsutredningar och konsumentutredningar. Det torde därför finnas starka skäl för att biträda motionärernas förslag och rösta för reservationen innan vi gör samma misstag som skett på andra håll.

Fru talman! Jag yrkar härmed bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr Petersson i Röstänga (fp).

Fru NORDLANDER (vpk):

Fru talman! Jag skall inte ta upp hela beskrivningen om i vilken takt strukturuomvandlingen skett inom handeln. Det är bara att konstatera att på en tioårsperiod kommer enligt beräkningen hälften av alla butiksenheter att försvinna, detta trots att detaljhandelns försäljning beräknas öka med ca 8 miljarder.

Den största omsättningsökningen planeras på varuhusen. Hela varuhussektorn inklusive stormarknader har redan nu 20 procent av hela marknaden och väntas öka till drygt 25 procent om några år.

Vad innebär då den strukturuomvandling som i dag sker inom handeln? Det är en fråga som inte bara berör de handelsanställda, även om de omedelbart berörs. Omfattningen av nedläggningen och friställningar av handelsanställda speglas av statistiken för handelsanställdas erkända arbetslöshetskassa.

Under den senaste femårsperioden ökade utbetalningarna från 3,6 miljoner till 9,7 miljoner. Antalet ersättningsdagar har på ett år ökat från 156 185 till 303 364, alltså nära en fördubbling.

Alla de som tvingas stå för inköpen av dagligvaror drabbas av omstruktureringen, men vissa människor drabbas hårdare än andra. I det här fallet är det de människor som är minst rörliga och de äldre som inte har möjlighet att utnyttja de koncentrationer som sker inom handeln, men som oftast placerats på sidan om den koncentrerade bebyggelsen.

Det är inte heller klarlagt att det blir billigare att göra sina inköp på varuhus eller stormarknader. Inte om man räknar in de bil- och transportkostnader som kommer till. Tvärtom har som undersökning gjorts upphandling i olika affärsenheter, och det visar sig då att den s. k. lanthandeln väl försvarar sin plats prismässigt. Även i de reda pengar som man betalar för varorna är det inte dyrare i den lilla butiksenheten. Läger man då på de verkliga kostnaderna för inköpen i stormarknaden, då är det enligt undersökningen ur prissynpunkt fördelaktigare att göra sina inköp i närbutiken.

Det är inte heller som många tror alltid så ekonomiskt försvarbart att köpa storförpackningar som det står i reklamen för stormarknader. Industrin och inte minst livsmedelsindustrin har en djungel av förpackningar som konsekvent är ett led i att omöjliggöra prisjämförelser, ett led i strävandena att föra kunderna bakom ljuset.

Etableringen av stormarknader tycks nu ske utan någon som helst beräkning av köpunderlaget. Växjöområdet är ett skrämmande exempel. Trots vetskapen om att köpunderlaget inte räcker till mer än en stormarknad, så har man nu tre. Missnöjet från övriga köpmän är stort, veckoslutsinköpen har minskat i butikerna både i Växjö och i dess omnejd.

Bra konkurrens, säger en del. Men hur blir det med konkurrensen när småbutikerna försvunnit? Av erfarenhet vet vi att det inte är priserna i första hand som används som konkurrensmedel, utan att det är i första hand reklamen. Det kan vi lätt konstatera när vi tittar i de stora dagliga tidningarna inför veckosluten.

Vid ett detaljhandelsseminarium i Göteborg i slutet på föregående år sade handelsminister Feldt att strukturen inom detaljhandeln i dag var ytterst komplicerad med tendenser till allt fler stormarknader och färre närbutiker. Han hävdade, vilket jag inte helt godkänner, att prisutvecklingen var gynnsammare med stormarknader. Men samtidigt var han medveten om att inte så många människor hade de ekonomiska möjligheterna att tillgodogöra sig dessa vinster. Till detta erfordras enligt hans mening helt riktigt både bil och förvaringsutrymmen, såsom frys etc.

Herr Feldt ställde också frågan, om denna utveckling borde fortsätta och ifrågasatte om det inte redan gått för långt med stordriften på detta område. Han omtalade att handelsdepartementet för närvarande utreder möjligheten till stödåtgärder för glesbygdsbefolkningen som har lång väg till köpcentra.

Är inte detta en underlig ekonomisk politik? Först tar man död på småbutikerna genom att utfärda etableringstillstånd för stormarknader. Som en följd därav tvingas man sedan ge, som det står i statsverkspropositionen, Bilaga 12, Handelsdepartementet, finansieringsstöd till ny-, till- eller ombyggnad av affärslokal eller annan byggnad som behövs för verksamheten. Däremot vill departementschefen inte ge driftstöd till befintliga butiker för att hålla dem vid liv, vilket borde bli både billigare och rationellare.

Vänsterpartiet kommunisterna har under motionstiden väckt en motion i frågan, och den kommer så småningom upp till behandling. Ett tillstyrkande av motionen borde vara en naturlig följd av utvecklingen inom handeln. Om som det sägs och som också är en av motiveringarna till etableringen av stormarknader — konsumenten bör ha rätt att välja inköpsform, då bör också regeringen börja se om sitt hus vad gäller närhetsbutikerna. Enligt min mening är det ganska cyniskt att säga att glesbygdsconsumenterna själva kan hjälpa till med att få behålla sina butiker genom att inte resa till någon stormarknad för de stora inköpen och genom att inte bara betrakta hemmabutiken som reserv för småsaker och kompletteringsköp.

Jag har förut sagt att den reella valmöjligheten inte finns så länge det är den kommersiella reklamen som styr inköpen. Det måste vara enklare att styra etableringen av stormarknader. Men den nyetableringskontroll som förut fanns har tagits bort. Från vpk anser vi att regeringen ser alldeles för lättvindigt på den här frågan. Handels utredningsinstitut

säger att det behövs en bättre regional planering i stället för den kommunala som nu finns. Enligt institutets mening måste man bättre utreda frågor om kundunderlag, läge, köpbeteende och liknande för att undvika feletablering och felinvestering.

Jag vet inte hur man skall tolka det uttalandet. Vad jag däremot vet är att statens planverk vid sin planering är klart negativt till etablering av stormarknader. Det förefaller då som om Handels utredningsinstitut menade att det enbart är ur företagets lönsamhetssynpunkt som planeringen skall göras, inte ur konsumenternas. Det är inte heller bara stormarknaderna som blir större, det förekommer också fortsatta sammanslagningar av stora företag och kedjor och ökad integrering grossist- detaljistled, exempelvis NK:s kontakt med Möllers.

Vänsterpartiet kommunisterna vill inte ha en sådan utveckling med vad det innebär för den enskilde konsumenten. Därför yrkar jag bifall till den reservation som fogats till näringsutskottets betänkande nr 32.

Herr BLOMKVIST (s):

Fru talman! Det diskuteras i dag ganska mycket om distributionsproblemen inom detaljhandeln. Det finns dock anledning att här erinra om att detaljhandeln under flera årtionden befunnit sig i en ständig omställningsprocess. Omedelbart efter andra världskrigets slut kännetecknades t. ex. livsmedelshandeln fortfarande av ett flertal olika branschaffärer. Det fanns då speceri- och mjölkbutiker och liknande. I stor utsträckning har denna branschindelning nästan helt försvunnit inom livsmedelshandeln. Dessa butiksformer har nästan helt ersatts av dagligvarubutiker som, inom en enda butiksform, tillhandahåller hela det sortiment som tidigare fanns i de särskilda branschbutikerna.

Hela denna omvälvning kan i stort sett sägas ha skett samtidigt med genombrottet för självbetjäningssidén inom detaljhandeln.

I början av 1950-talet var antalet självbetjäningbutiker omkring 200. Denna butiksform ökade därefter mycket kraftigt fram till mitten av 1960-talet, då antalet enheter beräknades ha uppgått till 8 000 9 000. För närvarande räknar man med att antalet självbetjäningbutiker uppgår till 8 500. Butiksnedläggningarna som tidigare gällde i stort sett manuellt betjänade livsmedelsbutiker omfattar numera också självbetjäningbutiker.

År 1961 omsatte 154 supermarkets 0,6 miljarder kronor, medan år 1971 i 197 enheter inom denna butiksform omsatte 9,6 miljarder kronor.

Ett annat exempel på utvecklingen inom detaljhandeln är varuhusen. I mitten av 1950-talet hade varuhusen en marknadsandel på omkring ett par procent. År 1971 hade de tre stora varuhuskedjornas varuhus en gemensam omsättning på över 7 miljarder, varav drygt 3 miljarder avsåg livsmedel.

Det som väl framför allt har präglat detaljhandelns utveckling har varit en kraftig förskjutning mot allt större och mer rationella försäljningsenheter. Samtidigt har denna utveckling påskyndat nedläggningar av butiker i bostadsområden och i glesbygden. Men denna strukturella omvandling har också ökat detaljhandelns möjligheter att främja konsu-

menternas intressen.

I början av 1960-talet utförde KF en strukturutredning med sikte mot framtiden. Utredningen visade att skulle föreningarna inom KF bibehålla en oförändrad butiksstruktur torde det medföra en kostnadsökning på ca 400 miljoner kronor per år i slutet av 1960-talet. Om vi räknar med att konsumentkooperationen har en marknadsandel på mellan 18 och 20 procent skulle den sammanlagda kostnadsökningen för detaljhandeln uppgå till närmare 2 miljarder kronor i dagens läge.

När vi nu rätt ofta – inte sällan från vpk – hör kritiken mot de höga priserna i våra butiker kan vi väl ändå erkänna, att om inte denna strukturomvandling hade skett inom detaljhandeln – fru Nordlander talade ju tidigare för de små butikerna – skulle någon ha fått betala dessa 2 miljarder. Vilka skulle ha fått göra det? Ja, självfallet konsumenterna. När vi talar om de negativa tendenserna inom den butiksstruktur vi har skall vi samtidigt komma ihåg, att omvandlingen till de större enheterna samtidigt har skapat möjligheter att hålla tillbaka kostnadsökningen inom detaljhandeln.

I tidningen Veckans Affärer av den 1 mars 1973 har KF:s verkställande direktör John Sallborg – i samband med frågan om stormarknader – gjort bl. a. följande uttalande: "Nostalgiska drömmar om en total återgång till betjäningssystemet i butikerna är inte realistiska. Svensk detaljhandel skulle i så fall anställa 300 000 människor för att klara ruljansen. Var tar vi dem, till att börja med? Och vem betalar kalaset? Konsumenten – ingen annan."

I flera utredningar sitter i dag riksdagsledamöter och experter och försöker utröna hur det skall bli med handel, distribution och konsumtion på 1970- och 1980-talen. Vi hoppas att de skall få möjligheter att tränga allt djupare in i den samhälleliga problematik som ryms inom handel och distribution. I några av dessa utredningar utreder man bl. a. den försäljningsform som tas upp i motionerna 938 och 1476. Den reservation som finns fogad till näringsutskottets betänkande nr 32 bygger helt på dessa motioner och utmynnar i förslag om att omedelbart införa ett temporärt etableringsstopp för stormarknaderna.

Som framgår av utskottsmajoritetens uttalande har vi förståelse för att den ökade etableringen av stormarknader av många upplevs som speciellt hotande. Men vi anser att utredningsmaterialet från distributionsutredningen i första hand bör avvaktas innan några som helst beslut fattas om eventuella förbudsåtgärder mot etablering av stormarknader.

I reservationen understryks att stormarknaden till sin karaktär är speciell och att mycket talar för att en fortsatt etablering av företag av denna typ skulle leda till sådana allvarliga problem som beskrivs i motionerna. I motionen 938 säger man: "En fullt uppenbar situation i många köpstäder är att externanläggningarna synes innebära ett förslumnings- eller försvagningshot mot centrumkärnorna." Vidare sägs i motionen: "De samhällsekonomiska verkningarna av att etablering ofta sker slumpmässigt och utan styrning av kommunerna kan förmodas leda till överetablering av lågprisvaruhus, som i sin tur kan resultera i ett snedvridet detaljhandelsutbud."

Det skulle finnas mycket att säga kring dessa båda påståenden. För det

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

första finns det i dag inget material som kan vara underlag för det första påståendet, att det skulle pågå en förslumning av vissa köpstäder. Det materialet tror jag inte någon av reservanterna kan presentera - i annat fall är jag mycket intresserad av att få ta del av det materialet. För det andra utförs ju detaljhandelsplanering främst av kommunerna. Det är kommunerna med sitt planmonopol som verkligen kan styra detaljhandels utveckling - om man vill. Det finns kommuner som lagt ned ett mycket omfattande arbete för detta, och det finns kommuner som inte har lagt ned det arbete som de uppenbarligen borde ha gjort.

Detta är ändå förvånande - jag måste säga det, herr talman. Bara för en kort tid sedan presenterades i detta sammanhang en viktig utredning, men det är ingen av talarna som nu har berört den utredningen. Jag tänker närmast på butiksetableringsutredningen som på ett, tycker jag, utomordentligt sätt tagit upp de problem som detaljhandelsplaneringen står inför. Man slår där fast att kommunerna i dag har ansvar för denna planering, och man anser att kommunerna i fortsättningen bör ha det ansvaret men att man behöver vidta åtgärder för att de på ett bättre sätt skall kunna handha denna uppgift. Det är ett i det här sammanhanget mycket, mycket viktigt material, som det finns anledning för oss att återkomma till. Med tanke på den diskussion vi för om den betydelse de ändå vill ge våra kommunalmän är det egendomligt att man i dag vill gå fram med ett förslag som ju ytterst syftar till att begränsa kommunalmännens frihet i samband med planeringen av deras kommuner.

Utskottsmajoriteten tror självfallet att en kraftig utbyggnad av stormarknader i en känslig region kan skapa problem för den s. k. närhetshandeln. Jag delar helt uppfattningen att det finns anledning till berättigad oro om stormarknadsutvecklingen får ske planlöst. Men jag vill gärna peka på att en väl planerad stormarknad bör kunna vara ett nödvändigt alternativ till övrig detaljhandel i city- och bostadsområdena. Det gäller i hög grad storstadsområdena och kanske inte minst Storstockholmsområdet.

Fru Nordlander sade att statens planverk motsätter sig utbyggnaden av stormarknader. Jag vill bara framhålla att i det material som jag tagit del av när det gäller planverkets uppfattning om stormarknader säger verket att det kan vara befogat med en stormarknad om det gäller att få till stånd en avlastning av cityområdena. Jag vill bara säga det för att klargöra att det inte är ett direkt avståndstagande från utbyggnad av stormarknader.

Jag vill också gärna erkänna att det är förenat med betydande problem att analysera effekterna av nya stormarknader inom en kommun eller en region. Det hänger samman med att det nästan är omöjligt att utifrån en observerad utveckling av en viss detaljhandelsstruktur urskilja vilka förändringar som beror på en stormarknadsetablering och vilka som beror på andra faktorer, t. ex. konjunktursvängningar, andra etableringar, förändringar i köp- och resevanemönster samt allmän strukturutveckling. Det är därför jag är litet förvånad över att man så kraftigt har siktat in sig på enbart stormarknader. Det finns ju en rad andra aktiviteter som kan betyda lika mycket som en etablerad stormarknad, och ett förbud mot en stormarknad skulle ju då ge möjligheter för andra former av

detaljhandel att växa fram. Bara det exemplet tycker jag pekar på att det är litet förhastat att så här planlöst ge sig in på ett förbud.

Men det finns ändå undersökningar som genomförts för att få fram effekter på köpkraftens fördelning på olika typer av inköpsställen. Eftersom huvudmotionären bakom motionen 938, herr Andersson i Örebro, är från Örebroregionen skall jag mycket kortfattat säga någonting om en undersökning av köpvanorna i detta län. Regionplanekontoret i Örebro genomförde en sådan under åren 1967 och 1968. Jag erkänner att det ligger ganska långt tillbaka i tiden, men det är en del av det material jag har kunnat studera. Det finns självfallet material som kommit senare, men jag tycker ändå att det här är ett bra exempel -- och det är ju från herr talmannens hemregion också.

Mellan undersökningarna 1967 och 1968 etablerades Wessels stormarknad i Lillån ca 5 kilometer norr om Örebro centrum. Tidigare fanns Domus stormarknad etablerad. Genom dessa studier försökte man få fram förändringen i köpmönstret men även underlaget för en bedömning av etableringens effekt på olika butikstyper. Ur undersökningen framkom bl. a. följande: Stormarknaderna ökade sin andel i örebroarnas årliga köp mellan de två åren med 3,6 procentenheter. Cityvaruhuset ökade sin andel med 1,2 procentenheter. Dessutom visade undersökningen att Wessels stormarknad hade tagit ca 1,6 procentenheter från övriga butiker i city och 0,1 procent från närbutikerna.

Detta är alltså ett mycket kortsiktigt perspektiv, närmare bestämt ett år. Jag är övertygad om att med ett långsiktigt perspektiv, alltså flera år, skulle utslaget ha blivit annorlunda. Jag tror att exempelvis butikerna i cityområdet då har tagit tillbaka den andel de hade innan stormarknaderna startade. Även med de reservationer man alltid måste göra inför ett sådant material kan man förmodligen ändå dra den slutsatsen att effekten på den omgivande handeln var relativt måttlig, totalt sett.

Sedan skall jag ta ett exempel på hur man i en motion motiverar och sedan drar en slutsats utan att ta upp bakgrundsmaterialet. Det är detta material som reservanterna har byggt sin reservation på. I motionen 938 säger man följande:

”Av en nyligen vid Lunds universitet genomförd hushållsekonomisk studie rörande stormarknaderna framgår emellertid att konsumenterna har en benägenhet dels att övervärdera stormarknadsanläggningarnas prisfördelar, dels att undervärdera sina egna reskostnader vid handel i externa lågprisanläggningar. I de fall dessa har en prisnivå på dagligvaror som understiger den normala prisnivån med ca 5 procent kan endast vartannat stormarknadsbesök rubriceras som en lönsam inköpsresa för familjehushållet.”

Hur kan man dra den slutsatsen? Ja, om det är den utredning som jag tror att det citerade är hämtat ur, så presenterades den i tidningen Kooperatören nr 9 år 1972. Det är ju inte så nyligen, om man ser det från den tidpunkt då motionen skrevs. Tidsuppgifterna i dessa sammanhang är betydelsefulla, ty förhållandena ändras från dag till dag och från månad till månad. Och i den utredningen, som är en hushållsekonomisk granskning av dagligvaruhandeln och utförd som en trebetygsuppsats vid Lunds universitet, har man räknat med att priset är 5 procent lägre än i

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

den vanliga handeln. Och hur har man då kommit fram till de kostnaderna? Jo, det har man gjort så här. Först har man antagit att bilkostnaden är 4 kronor per mil, och sedan har man värderat restiden vid butiksbesöket till 10 kronor per timme. Det förra beloppet är baserat på den statliga milersättningen, som har avrundats nedåt, och det senare beloppet är valt för att utgöra en rimlig alternativ kostnad. Och under dessa förhållanden blir det lägsta lönsamma inköpsbeloppet 260 kronor vid köp på Obs och 497 kronor vid köp på Wessels. Det nämns också flera andra butiker i sammanhanget, men dem tar jag inte med här.

Då har man alltså lagt till dessa kostnader innan man kommit fram till om resan varit lönsam eller inte, och det tillvägagångssättet kan man ju diskutera. Man kan givetvis göra en sådan resa på det sättet att man förenar inköpen på stormarknaden med något annat ärende. Det är inte säkert, menar jag, att en inköpsresa alltid är förenad med dessa kostnader. Det framhålls också att resan kan vara en nöjesresa för familjen.

Herr talman! Jag har ett material som bestyrker att det i varje fall i Storstockholmsområdet stormarknader ofta är människor med låga inkomster, dvs. under 30 000 kronor, som gör sådana inköpsresor ganska regelbundet. Det innebär, såvitt jag kan förstå, att de gör dessa inköp därför att de anser att det är lönsamt ur familjens synpunkt.

Jag vill göra den reservationen att jag personligen inte är anhängare av ett planlöst etablerande av stormarknader. Tvärtom! Men jag tycker att det lämnas uppgifter i dessa sammanhang som är ganska anmärkningsvärda. Man får inte dra sådana slutsatser på dessa uppgifter – som jag betraktar som lösa.

Under innevarande år kommer det troligen att finnas omkring 25 stormarknader i olika delar av landet – de flesta lokaliserade till storstadsområden. För närvarande befinner sig ca 15 planerade stormarknader i olika stadier i etableringsprocessen. Det är främst för ett begränsat antal enheter inom denna grupp som ett eventuellt etableringsförbud skulle kunna komma i fråga.

Jag kan sluta här, herr talman, och bara erinra om att vi, med tanke på den utredning som jag tidigare talade om, fäster mycket stort avseende vid kommunerna och deras fortsatta handlande i denna fråga. Jag tror att det, inte minst med tanke på den kommande nödvändiga debatten skulle vara synnerligen olyckligt om vi i detta skede skulle gå in för ett totalförbud mot byggnation av stormarknader. Det tar i regel mellan fem och åtta år att planera utbyggnaden av en sådan anläggning, så det kan under den aktuella tiden – de närmaste ett eller två åren – inte ske särskilt många etableringar av stormarknader. Jag vill återigen understryka att kommunalmännen kommer säkert, med hänsyn till den debatt vi för i kväll och till de utredningar som kommer att företas, att vara försiktiga vid utbyggnader av stormarknader.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

Herr GUSTAFSSON i Byske (c) kort genmäle:

Herr talman! Det är bättre att stämma i bäcken än att behöva stämma i än – det är ett gammalt och alldeles riktigt ordspråk, såvitt jag kan förstå.

Visst känner vi reservanter till att det pågår utredningar, men nog har vi fått så pass mycket material – inte minst från undersökningarna i USA – att vi i dag kan se att den utveckling som pågår inte är lycklig. Herr Blomkvist har också uttryckt på ett mycket bra sätt att han visst är skeptisk i vissa fall till etableringen av sådana här stormarknader.

Herr Blomkvist sade också – alldeles i inledningen av sitt anförande – att strukturomvandlingen främjar konsumenternas intresse. Det skulle bevisas. Jag är inte alldeles säker på att herr Blomkvist kan bevisa att det är riktigt i alla sammanhang. Det är ganska enkelt att konstatera att detta är ett nytt mönster för människorna att handla efter när de skall skaffa sig olika förnödenheter. Mannen åker ut med barn och blomma, hund och katt, och vad det nu kan vara, på söndagen och storhandlar. Men sedan vill människorna kunna kompletteringsköpa i den lilla butiken som de har i närheten av sin bostad. Och inga små butiker kan klara sig på sådant.

Detta är en mycket allvarlig utveckling, och jag tror att herr Blomkvist är medveten om det.

Jag tycker att herr Blomkvists slutsatser i denna fråga påminner något om låt-gå-politik. Man bör väl, även om det pågår utredningar, kunna gripa in och göra någonting när man har så klara belägg för att man är inne på galen väg.

Herr RYDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle kunna instämma i mycket av vad herr Blomkvist sade då han talade om den strukturomvandling som skett inom dagligvaruhandeln. Att denna strukturomvandling varit till förmån även för konsumenten kan jag också instämma i.

Herr Blomkvist talade om att de små mjölkbutikerna, köttbutikerna och speceributikerna försvunnit eller slagits samman till självbetjäning-butiker med allt under ett tak. Men med stormarknaderna har man infört en annan typ av distributionssätt. Stormarknaderna har man, som jag tidigare sade, lagt i externa köpcentra långt från stadskärnorna och bostadsområdena. Konsumenten får därigenom längre väg vid sina inköp av dagligvaror.

Herr Blomkvist sade att det inte kan hända så särskilt mycket under den tid, ett år ungefär, som återstår tills distributionsutredningen framlägger sitt förslag. Jo, har man ett hot hängande över sig om eventuellt skärpta bestämmelser inom ett år för etablering av stormarknader, kan det hända att det blir många fler som nu etablerar sig. Det är å andra sidan angeläget att avvakta att distributionsutredningen och butiksetableringsutredningen, som nu arbetat ganska länge, lägger fram sina förslag innan man går vidare. Det är på den punkten herr Blomkvist och jag inte är överens. I sakfrågan har också herr Blomkvist uttalat att en överetablering av stormarknader kan vara till förfång även för konsumenterna.

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

Jag tycker alltså att det bästa vore att i avvaktan på dessa utredningar bifalla reservationen. När vi ser vad utredningarna kommit till för resultat, får vi ta upp debatten på nytt.

Fru **NORDLANDER** (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Blomkvist säga att jag skulle vara mycket glad om utredningarna blev färdiga innan alla närbutiker hunnit läggas ned.

När det gäller prisutvecklingen vill jag säga att det är ganska svårt att bedöma en varas pris, särskilt med den prisutveckling som ägt rum under senare år. Det är mycket som ingår i de priser konsumenterna får betala; jag har talat om reklamen och om mängden av förpackningar som finns på marknaden.

Jag undrar om herr Blomkvist aldrig träffar någon av alla de människor som är ängsliga över att butikerna i deras bostadsområden läggs ned, vilket medverkar till att de får allt svårare att klara sig själva och blir hänvisade till samhällets åtgärder. Vilka är det som kan tjäna på att handla på stormarknader? Det måste ju vara de redan väletablerade, även om de inte är särskilt högavlönade. De sämst ställda i samhället kan inte utnyttja denna förmån. Det är detta som är problemet, och det kommer att bli större för varje butik som försvinner.

Herr **BLOMKVIST** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Byske tar exempel från Förenta staterna. Jag tycker visserligen att vi med intresse bör följa detaljhandels utveckling i Förenta staterna, men vi skall väl ändå ta ställning utifrån den verklighet vi har i vårt eget land. Det finns i motionerna uppgifter om förslumning av våra köpstäder. Jag har bett att få veta var de finns, men det har reservanterna inte kunnat tala om.

Vad sedan gäller dem som uppsöker stormarknaderna talade herr Gustafsson litet nedlåtande om att man kommer dit med barn och blomma. Blomman skulle väl närmast vara kvinnan i familjen. Det är faktiskt på det sättet att stormarknaden har blivit en möjlighet för barnfamiljen att under en kort tid vid ett veckoskifte besöka en stormarknad och där tillsammans köpa varor. Jag tycker inte att man bör tala om detta i nedlåtande ton; det är väl en utflykt som familjerna kan få göra, om de så önskar. Jag menar alltså att vi skall ha sådan valfrihet i vårt land att konsumenter som vill handla på detta sätt, som herr Gustafsson nu kritiserar, skall kunna göra det.

Vad beträffar den beskrivning av framtiden för stormarknaderna som herr Rydén gjorde vill jag hänvisa till att det är kommunalmännen ute i våra kommuner som avgör, om det skall vara en, två eller tre stormarknader inom en region. Kommunalmännen bör känna sitt ansvar, nu mer än någonsin tidigare, för de problem som stormarknaderna skapar. I anslutning till det tror jag att den debatt som vi för i dag och i fortsättningen kommer att medverka till att man blir betydligt försiktigare när det gäller etablering av stormarknader tills vi får fram mera material. Det finns därför i dag ingen anledning att tillgripa en så drastisk åtgärd som att införa förbud för detta slag av butiker.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c) kort genmäle:

Herr talman! Mycket kort: Herr Blomkvist har nog läst litet fel. Han talar vid några tillfällen om "förslumning" och kopplar ihop det med reservationen. Ta och titta på reservationen! Jag tror inte att herr Blomkvist vid en genomläsning kan hitta det ordet. Det är förmodligen ur fp-motionen som han har hämtat det. Ordet finns alltså inte i reservationen. Rätt skall vara rätt!

Det är klart att vi skall försöka skapa så stor valfrihet som möjligt i det här landet. Men vilken valfrihet får de människor som inte har bil, som har låg inkomst och som förlorar sin närbutik?

Herr RYDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Blomkvist sade att vi inte behöver se på USA utan att vi skall hålla oss till de förutsättningar vi har i vårt eget land. Jag tycker ändå att vi bör lära oss av de misstag som har gjorts när det gäller stormarknader, särskilt i USA, där man har måst lägga ner många av stormarknaderna och sedan fått vidta sådana åtgärder, att det har blivit annan verksamhet där det tidigare varit stormarknader.

Sedan vill jag bara säga, för att inget missförstånd skall uppstå, att jag inte har intagit någon negativ hållning till stormarknaderna. Jag sade t. o. m. i mitt inledningsanförande att stormarknader bör finnas som komplement till övrig handel. Jag tror att detta är nödvändigt. Vad jag vänder mig mot är den överetablering som har skett. Då blir det, särskilt när det gäller dagligvaruhandeln, sådana följder som här har påtalats: utglesning av landsbygden, nedläggning av stadsdelsbutiker och längre avstånd till konsumentens butik. Vissa konsumentgrupper blir särskilt utsatta - sjuka, invaliderade och de som inte har bil.

Herr BLOMKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Är det så att jag har sagt att följande står i reservationen, har jag alldeles uppenbart sagt fel. Jag avsåg motionen 938, där det bl. a. står:

"En fullt uppenbar situation i många svenska köpstäder är att externanläggningarna synes innebära ett förslumnings- eller försvagningshot mot centrumkärnorna. Det är outrett vilka värden som i detta hänseende står på spel."

Jag är fullt medveten om, herr Gustafsson i Byske, att den strukturomvandling som vi har haft i vårt land har skapat stora problem för många konsumenter. Men jag tyckte inte att jag skulle behöva påpeka att detta inte bara gäller detaljhandeln. Har en bygd gått tillbaka och servicen försvinner är det inte bara detaljhandelns fel. Vi lever i en marknadsekonomi där detaljhandeln måste arbeta med lönsamhet som riktpunkt. Den målsättningen förutsätter jag omfattas även av herr Gustafsson.

I den debatt som pågår vill man många gånger övervältra ansvaret på detaljhandeln. Jag har full förståelse för de problem som konsumenterna i glesbygden har, och jag vet att hela den seriösa detaljhandeln känner sitt ansvar.

Till herr Rydén vill jag säga att jag har en bättre uppfattning om

kommunalmännen. Skulle kommunalmän i en kommun bestämma sig för att ha tre stormarknader kan man alltid fråga sig hur de ser på detaljhandelns struktur.

Herr talmannen anmälde att herr Gustafsson i Byske anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c):

Herr talman! Under de senaste åren har ett mycket stort antal detaljhandelsföretag lagts ned beroende bl. a. på den strukturomvandling som pågår i samhället. Nedläggningar av sådana mindre enheter fortsätter i rätt stor omfattning även framdeles till nackdel för de flesta konsumentgrupperna. Vi vet att de svåraste problemen att få sina dagligvaror när dessa s. k. närhetsbutiker försvinner uppstår för äldre människor, sjuka och barnfamiljer.

Utvecklingen i dag går mot större enheter, bl. a. stormarknader. Dessa marknader etableras i anslutning till våra större tätorter. Vi har i dag enligt uppgift 22 stormarknader med en omsättning på omkring 1,4 miljarder kronor per år. Antalet kommer sannolikt att fördubblas under de närmaste åren. Om den här utvecklingen får fortsätta som hittills utan några egentliga styrmedel och utan erfarenheter bör vi ha klart för oss vad den kan leda till på längre sikt, nämligen att problem kommer att uppstå på varuförsörjningens område.

I motionen 1476 av herr Olof Johansson i Stockholm sägs bl. a.: "I en situation då ett stort antal bilburna kunder utnyttjar stormarknaderna för sin varuförsörjning kommer underlaget för övriga distributionssystem att allvarligt rubbas. Högre priser och betydande utglesning av varudistributionsnätet blir en följd av denna utveckling. Det blir främst äldre människor och låginkomsttagare utan tillgång till egen bil som riskerar att få sin varuförsörjningsstandard allvarligt försämrad."

Detta är en del av vad som kan komma att inträffa på det här området. Jag skall peka på ett par andra frågor som är mycket väsentliga i sammanhanget. Vi vet ju mycket litet om hur lång livslängd den här företagsformen kommer att få, vilka konsekvenser eventuella fellokaliseringar av dessa stora företag i framtiden får, osv.

Vidare: När ett flertal sådana enheter placeras in i närheten av varandra och när en efter en eller flera får bita i det sura äpplet och upphöra med verksamheten, vad finns det då för planer? Butiksdöden kan ju i framtiden även komma att drabba sådana företag; vi känner ju till hur det gått med åtskilliga av de mindre företagen.

Det kan ju även tänkas att stormarknaderna kan komma att tvinga stat och kommun till ökade investeringar i trafikanläggningar, vägbyggen m. m. Miljöförstörelsen är en annan viktig faktor som bör läggas till i sammanhanget. Jag tänker bl. a. på de stora områden som går åt till parkeringsplatser. Det finns alltså åtskilliga frågeställningar som måste diskuteras och lösas när det gäller stormarknaderna och deras utveckling i framtiden. Därför sitter ju sedan 1970 distributionsutredningen och arbetar med dessa frågor. Det vore därför lämpligt med ett temporärt etableringsstopp för externa stormarknader i avvaktan på distributionsutredningens förslag.

Utskottet säger: "Strukturomvandlingen inom handeln innebär fördelar för konsumenterna men har också ogynnsamma verkningar. Bland annat sker en betydande övervältring av varudistributionsarbetet - eller av kostnader som det förorsakar - på konsumenterna och på samhället. För vissa konsumentgrupper kan därigenom stora svårigheter uppstå." Utskottet delar alltså bl. a. vad det gäller kostnadsfrågorna motionärernas synpunkter. Målsättningen när det gäller att planera den framtida detaljhandeln måste vara att se till konsumentgruppernas intressen vad det gäller priser, service, närhet osv. Det är därför mycket väsentligt att de närhetsbutiker vi i dag har kvar får chansen att överleva. Vi kommer att behöva närhetsbutikerna även i framtiden med deras sortiment och med den även i dag icke oväsentliga betydelse den personliga servicen har.

I den reservation som är fogad till detta betänkande står det bl. a.: "Erfarenheterna från andra länder, främst USA, visar också att stormarknaderna efter en relativt kort tid förlorat mycket av sin attraktionskraft. Hushållen blir medvetna om att man har övervärderat stormarknadens prisfördelar samtidigt som man undervärderat sina kostnader för att göra inköpen. Vid det laget har emellertid den tidigare butiksstrukturen hunnit bli allvarligt skadad."

I dessa rader har reservanterna fångat upp det mesta omkring problematiken stormarknader kontra den övriga butiksstrukturen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation som är fogad till näringsutskottets betänkande nr 32.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Frågan om hur distributionen av dagligvaror skall vara ordnad tillhör de mest diskuterade frågorna under senare år.

Alla vet att det pågår en genomgripande strukturförändring, men orsakssammanhangen lika väl som effekterna är trots allt otillräckligt belysta. Förändringen pågår genom alla led från producenternas befattning med distributionen över grossistledet till detaljhandeln och omfattar också hushållens inköpsarbete.

Det är inte överraskande att i denna utveckling förändringarna i detaljhandelsledet har väckt den största uppmärksamheten. Det är här som allmänheten ju direkt konfronteras med förändringarna - butiksnedläggningar å ena sidan, de många varuhusen å andra sidan och under de senaste åren stormarknaderna. Man måste emellertid vara medveten om hur pass sammansatt mönstret för varudistributionen är, om man tänker sig punktåtgärder insatta mot något inslag som uppfattas som negativt - detta även om åtgärden föreslås bli temporär. Man får alltså lov att se till vad som kännetecknar utvecklingen utöver det att ett antal stormarknader etableras. Jag skall försöka ge en föreställning om det arbete som distributionsutredningen gör för att ge en totalbild så småningom av utvecklingen.

Innan jag övergår till en sådan koncentrerad rapport från distributionsutredningen, vill jag framhålla den vikt som samhället och förvisso också konsumenterna lagt vid lågpriser på dagligvaror. Jag tror att det är en utgångspunkt för distributionsverksamheten som kommer att gälla under den tid vi kan överblicka. Låt oss inte heller glömma att vi diskuterar en

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

del av vårt näringsliv med hög löneandel på kostnadssidan och allt fortfarande ett löneläge för de anställda som är lågt. Handeln har alltså anledning att söka lösningar för distributionen även under beaktande av dessa omständigheter. Men naturligtvis skall utvecklingen sättas i förhållande till konsumenternas krav och önskemål också i andra avseenden än i fråga om varupriserna.

Jag är då inne på distributionsutredningens uppgifter som i korthet kan sägas vara att analysera verkningarna i olika avseenden av den pågående strukturomvandlingen i handeln mot färre och större enheter. I direktiven anges bl. a. att utredningen skall klarlägga behovet av och formerna för samhällsliga åtgärder för att rimliga konsumentbehov av olika former av närhetsservice skall bli tillgodosedda. Även om stormarknader bara är en av flera stora driftsformer i detaljhandeln är det självklart att denna butikstyp genom sina speciella egenskaper intar en central plats i utredningens arbete.

Av utredningens direktiv framgår vidare att frågan om konsumenternas situation och insatser i distributionsarbetet särskilt skall uppmärksammas. Därför har också utredningen gjort en rad undersökningar för att belysa den frågan. Sålunda görs en omfattande undersökning i Örebro med olika delundersökningar. En av dessa avser att klarlägga hushållens köpvanor och resurser. Samtidigt har SPK på uppdrag av utredningen utfört en kartläggning av butiksstrukturen i dagligvaruhandeln i Örebro, som kompletterats med pris- och sortimentsundersökningar i de butiker som de särskilt utvalda hushållen använt.

Vid sidan av hushållsundersökningen söker utredningen på olika sätt särskilt ta fasta på och belysa de särskilda problem som utvecklingen skapat för bl. a. gamla och rörelsehindrade. Den sidan av problemet försöker vi lösa tillsammans med Kommunförbundet.

Vad gäller utvecklingen inom handeln har utredningen kompletterat redan förefintligt material genom särskilda undersökningar. En kartläggning har gjorts av butiksbeståndets utveckling i 14 typer mellan åren 1964 och 1971. En annan undersökning avser att ge olika data om samtliga livsmedelsförsäljande butiker som etablerats åren 1970–1972. Då tar man fasta på butikernas verksamhetsformer, läge, blocktillhörighet, ytstorlek, omsättning, prispolitik och andra sådana förhållanden.

De undersökningar jag nu nämnt avser att belysa utvecklingen mera allmänt.

Inom detaljhandeln har utredningen ägnat särskild uppmärksamhet åt nya butikstyper som börjar komma fram. Härvid framstår givetvis stormarknaderna som en särskilt intressant företagsform eftersom de bl. a. genom sin storlek och attraktionskraft kan få vittgående effekter på övrig handel och därmed på konsumenternas situation. I hushållsundersökningen har särskilda bearbetningar gjorts för att få fram stormarknadsköpens betydelse för olika hushåll och stormarknadskundernas egenskaper. Vidare låter utredningen undersöka vilka butikskategorier som i första hand förlorar omsättning till stormarknader. Denna undersökning pågår för närvarande just i Växjöregionen och kommer att fullföljas under det här året. Utredningen har också haft överläggningar och samråd med planverket, olika länsstyrelser och kommuner för att få synpunkter

på planerings- och beslutsprocessen för etableringar av det här slaget.

Jag skall försöka att kortfattat ge några sakuppgifter om just stormarknaderna. Dessa uppgifter kan ha en viss betydelse i den här diskussionen.

Först vill jag emellertid betona att begreppet stormarknad ingalunda är klart och entydigt. Utredningen har för sin del sagt att butiksformen stormarknad skall ha följande karakteristika: Den skall ha minst 5 000 kvadratmeters totalyta, den skall vara lättillgänglig för bilister, den skall ha ett sortiment som omfattar både livsmedel och specialvaror och den skall ha en prisnivå som klart avviker från den på orten normala. Om man utgår från de kriterierna var antalet stormarknader vid senaste årsskiftet 22, deras sammanlagda omsättning kan beräknas ha uppgått till 3-4 procent av den totala detaljhandelsförsäljningen. Under innevarande år tillkommer ytterligare tre eller fyra enheter, och enligt de planer som nu föreligger skall det 1976 finnas ca 70 stormarknader. Deras andel av den totala detaljhandelsförsäljningen kan då beräknas bli 6-7 procent. Skulle man räkna in vissa stormarknadsliknande enheter, såsom ICA-blockets s. k. Kvantumbutiker och externa möbelvaruhus med viss livsmedelsförsäljning blir omsättningsandelen uppskattningsvis 3-4 enheter större.

I de områden där stormarknaderna är etablerade representerar de i allmänhet en större del av detaljhandelsförsäljningen än den jag nu nämnt. De båda stormarknaderna i Örebro har sålunda 10 procent, inte 20 procent som här nyss sades, av den totala dagligvaruförsäljningen i staden. Stormarknadsförsäljningen är dock synnerligen ojämt fördelad över hushållen i Örebro. Av de undersökta hushållen använder 55 procent aldrig stormarknaderna för dagligvaruinköp, och för endast 15 procent spelar de en mer väsentlig roll som inköpskälla. Stormarknaderna i Örebro fick för övrigt tre fjärdedelar av sin omsättning från denna mindre grupp. Köpen i stormarknaderna var i flertalet fall mycket stora, samtliga gjordes per bil och andelen s. k. familjeköp var större än vid köp vid andra butiker. Naturligtvis är det så, som de flesta här redan sagt, att de som använder stormarknaden som huvudinköpskälla har stora hushåll med goda tekniska och fysiska resurser. Det var i stor utsträckning barnfamiljer med medelstora inkomster.

Stormarknadsköparna, och det skall man lägga märke till, gjorde dock lika många inköp per vecka som andra hushåll, men högst ett av dessa gjordes i stormarknaden. Det pekar alltså på att även stormarknadsköparna är beroende av andra butiker.

Vad gäller effekter på övrig handel så kan några särskilda sådana inte avläsas i de undersökningar som utredningen har gjort på de 14 orterna. I t. ex. Örebro, som fick sina stormarknader 1965 och 1967, var nedläggningstakten av dagligvaruhandeln ungefär densamma som i jämförbara orter utan stormarknad. Av undersökningen kan snarare dras den slutsatsen att omfattande saneringar i orternas centrala delar kan ha större inverkan på butiksantalet än stormarknadsetableringar. Av undersökningar om nyetablerade livsmedelsbutiker framgår att av totalt 480 etableringar under de tre senaste åren var 60 varuhus och bland varuhusen fanns 12 stormarknader, av vilka 5 var belägna nära bostadsområden och 3 låg i centrumanläggningar. 10 stormarknader hade andra

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

butiker eller serviceställen inom 100–200 meters avstånd. Detta visar att det kriterium som ofta anses beteckna stormarknadsbegreppet, nämligen ensametableringar utanför bebyggelsen, inte är tillämpligt.

Ett annat intressant resultat av undersökningen är att livsmedelstförsäljningen ökar i betydelse såväl i stormarknader som i övriga varuhus. Hittills har det inte uppställts några klart definierade mål för distributionsystemet av statsmakterna. En huvuduppgift för distributionsutredningen är att ge ett underlag för att man skall kunna ange sådana mål. Det blir här väsentligt att avgöra hur systemet på sikt skall fungera och vid behov styras så att samhällets, företagens och de anställdas och konsumenternas intressen häst tillgodoses. Detta är mycket komplicerade avvägningsproblem.

Jag måste säga att fru Nordlanders beskrivning och bedömning tidigare var ytterst yttlig och missledande om man ser till hur sammansatta dessa problem är. Att temporärt stoppa utbyggnaden av en viss butiksform i avvaktan på att denna totalanalys görs kräver enligt min uppfattning betydligt starkare indicier på ogynnsamma effekter än vad som nu kan konstateras. Det förhåller sig utan tvivel så att övriga stora detaljhandelsenheter i form av centralt lokaliserade varuhus och stora livsmedelshallar sammantaget har en betydligt större inverkan på de små närbutikernas och fackhandelsbutikernas möjligheter att fortleva, och då skall man veta att stormarknaden visserligen har mera påtagliga effekter än andra enheter. Men dessa effekter är ju både positiva och negativa. På den negativa sidan finns ökat transportarbete för hushållen, inriktningen på välutrustade hushåll, men på den positiva sidan finns det stora och samlade sortimentet och en prisnivå som på dagligvaror ligger 4–8 procent under den vanliga enligt SPK:s undersökningar. Prisskillnaden är givetvis en fördel för hushåll med behov av stora kvantiteter dagligvaror. Också andra hushåll kan indirekt få en fördel genom att prisnivån pressas ner även i andra butiker. Jag anser inte heller att antalet befintliga och för de närmaste åren planerade stormarknader är så stort att det inbjuder till de åtgärder som reservanterna föreslagit. I huvudsak sker stormarknadsetableringar i regioner med stort och växande köpkraftsunderlag. Undantag från den här regeln finns otvivelaktigt. Den befolkningsmässigt ganska begränsade Växjöregionen har ju här redan apostroferats. Även jag vill gärna göra det som ett särexempel.

För sydvästra Skånes vidkommande ser man också på länsstyrelsehåll med viss oro på den fortsatta utvecklingen. Jag tror emellertid att kommunerna som nu har ansvaret för serviceförsörjningen alltmer börjat inse behovet av en målmedveten och insiktsfull planering på dessa områden. Jag vill bara peka på de översiktliga utredningar för hela regioner som numera görs. Länsstyrelsen i Stockholms län gör sålunda en sådan i samarbete med landstinget, och jag tror att det också finns andra på gång.

Jag vill slutligen erinra om att kommunerna, som butiksetableringsutredningen påpekat, i byggnadslagstiftningen redan har instrument att styra utbyggnaden av detaljhandelsenheter. Det är länsstyrelserna och i vissa fall Kungl. Maj:t som har att fastställa detaljplaner som reglerar dessa frågor. För närvarande handläggs hos Kungl. Maj:t två stormark-

Torsdagen den
12 april 1973*Etableringen av
stormarknader*

nadsetableringar, av vilka en ingår i stadsplan som underställt Kungl. Maj:ts prövning och en anhängiggjorts genom besvär av ifrågavarande kommun. Det finns alltså instrument att använda här.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att vad vi först och främst behöver är en totalanalys av utvecklingen. Vad vi dessutom behöver är ett bestämt formulerat mål för distributionssystemet.

I båda fallen är jag medveten om distributionsutredningens ansvar, och jag kan försäkra att utredningen arbetar så effektivt som dess resurser tillåter. Målsättningen är att vi inom ett år skall vara färdiga med vårt arbete. Med hänsyn härtill ser jag inte något behov av att vidta de åtgärder reservanterna föreslår.

Jag är beredd att tillstyrka utskottsmajoritetens förslag.

Herr LINDAHL (s):

Herr talman! Alla vi som är intresserade av de konsumentpolitiska frågorna har säkert med stort intresse lyssnat till fru Lewén-Eliassons anförande. Det var många fakta som här kom fram, och det var också ett nyanserat inlägg i den här angelägna debatten.

Distributionsutredningen är mycket viktig och angelägen, och vi hoppas bara att det skall bli möjligt för den att inom den angivna tidsramen, inom exempelvis ett år, kunna slutföra detta viktiga arbete. Då kommer många nya fakta att läggas på vårt bord, och det kan ge anledning till en fortsatt givande debatt på det här området.

Att jag har tagit till orda vid denna sena timme beror på att jag tycker att i den här långa debatten om stormarknader har faktiskt en sak kommit så att säga i skymundan.

Vi kan tala om stormarknader ur miljösynpunkt. Vi kan tala om stormarknader som värdefulla eller mindre värdefulla när det gäller att åstadkomma god service. Men det finns en tredje sak som inte kom fram i den här debatten, och det är prisfrågan.

Jag har haft och har anledning att ibland syssla med prisfrågor, och mot den bakgrunden vill jag föra in också prisaspekten i resonemanget om stormarknader.

Man har gjort undersökningar på fem stormarknader på olika håll i landet. Det ingick i en undersökning hösten 1972. Dessa stormarknader hade i genomsnitt 6 à 7 procent lägre prisnivå än de cirkapriser som rekommenderades från handelsorganisationer, dvs. SSLF — som betyder Sveriges livsmedelshandlareförbund — inom enskild handel och KF:s lagercentraler.

En undersökning i Örebro i april 1972 visade att Domus stormarknad låg drygt 7 procent under de för Konsumbutikerna rekommenderade listpriserna. Även inom den enskilda handeln var skillnaden i prisnivå stor mellan stormarknaden — i det fallet Wessels — och genomsnittet av övriga butiker. Wessels låg 6 à 7 procent under detta genomsnitt.

Från oktober 1971 finns följande uppgifter: I Stockholm låg Obs 5 procent och Epa stormarknad 3 procent under Konsumbutikernas prisnivå, som i sin tur var ca 0,5 procent under SSLF:s cirkapriser.

I Göteborg hade stormarknaderna 4 à 5 procent lägre nivå än SSLF:s rekommendationer. Ännu lägre, 13 à 14 procent lägre, låg dock

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

Hemköpscentralen som inte är en stormarknad i vanlig mening.

I Malmöområdet hade, jämfört med SSLF:s cirkapriser, Obs i Burlöv 5 1/2 procent lägre priser samt Wessels stormarknad och AG Favör i Helsingborg, vilken senare dock inte är en stormarknad i vanlig mening, bägge 7 1/2 procent lägre nivå.

Uppsala slutligen: Wessels hade 5 1/2 procent lägre priser än vad SSLF rekommenderade i sina cirkaprislistor.

För fullständighetens skull bör nämnas att det även bland "vanliga" livsmedelsbutiker inom enskild handel finns sådana som håller lägre prisnivå än vad Livsmedelshandlareförbundet rekommenderar. Följsamheten till cirkapriserna är dock genomsnittligt hög och avvikelserna i procent räknat inte så stora som i fråga om stormarknaderna – utom i fallen AG Favör respektive Hemköpscentralen som nämnts tidigare.

Jag anser att prisfrågan hör hemma i den här debatten. Vi talar i detta hus och i andra sammanhang så ofta om prisfrågor. När man diskuterar prisfrågor gör man jämförelser där man räknar tiondelar av procent, och då tycker jag att också detta är ett intressant argument i debatten om stormarknader.

Utan att ta ställning till frågan om vi skall ha stormarknader och hur många vi skall ha i framtiden anser jag att vi bör avvakta den utredning som kommer inom ett år, då vi får många fakta serverade på vårt bord. Vi bör avvakta den utredningen, men jag vill ändå peka på dessa ting som jag anser väsentliga. Om vi vill ge konsumenterna största möjliga valfrihet – och det tycker ju alla här vara överens om att vi skall göra – så hör till den valfriheten också denna typ av affärer, nämligen stormarknader.

Det finns också, herr talman, många andra aspekter. Om inte tidpunkten vore så sen skulle jag kunna fortsätta med många exempel. Jag vill avslutningsvis bara säga att vi inte vet mycket om dessa ting. Vi får fakta om ett år.

Hur påverkas exempelvis prisnivån totalt sett på en ort där det finns en stormarknad? Kommer priserna att bli lägre i olika butikstyper om man har en stormarknad? Det är en av de frågor som jag hoppas att vi inom en inte alltför avlägsen framtid skall få besvarad.

Mot denna bakgrund ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NILSSON i Växjö (s):

Herr talman! Jag skulle inte ha tagit till orda i den här debatten om inte problemet med stormarknaderna i Växjö hade kommit upp. Det lämnas en bild här som inte riktigt stämmer överens med den verklighet vi upplevde när dessa etableringar kom till stånd.

Vi har blivit begåvade med tre stormarknader i Växjö. Vi har ett Obs-varuhus, ett ICA-varuhus och Wessels stormarknad. Herr Rydén säger att han inte har något emot stormarknader, bara det inte sker en överetablering. Men herr Rydén vet också väl hur det gick till när beslutet fattades i Växjö. Vi hävdade från socialdemokratiskt håll att en överetablering var för handen och yrkade avslag på förslaget om etablering av den tredje stormarknaden. De borgerliga partierna var eniga om att här skulle etableras en tredje stormarknad, och våra varningar om

överetablering lyssnade man inte till. Vi hävdade att kommunen hade planmonopol och kunde säga nej till etablering av ytterligare en stormarknad. Då ansåg de borgerliga att vi inte borde komma med pekpinna mot handelsns representanter utan visa dem förtroende, så skulle de nog besinna sitt ansvar.

Vi hade en lång debatt bland allmänheten i kommunen och i tidningarna. Planverkets chef, generaldirektör Holm, besökte Växjö. Han varnade på det bestämdaste för att utöka etableringen av stormarknader. Detta lyssnade man inte på från borgerligt håll.

Vi ser nu konsekvenserna. I ett till staden angränsande nytt bostadsområde har man planerat in ett stort handelscentrum. Där skär man nu ner storleken på butikshallarna till i stort sett hälften av den planerade därför att man är rädd för att bygga större lokaler på grund av konkurrensen från stormarknaderna.

Vi hade en lång debatt i kommunfullmäktige. De borgerliga partierna var helt eniga och drev med sin majoritet igenom beslutet. Vi kan nu se konsekvenserna av det och vi kan se hur de som i kommunfullmäktige agiterade för stormarknaderna uppträder.

Köpmannaförbundet hade årsmöte i Växjö häromdagen och då beslöt man att anta en protestskrivelse mot handelsns dåliga planering av affärsvaruverksamheten inom Växjö kommun. Den undertecknades och är nu avsänd. Undertecknare av den skrivelsen satt med i kommunfullmäktige, bland dem t. o. m. dess ordförande och hade varit med om att besluta om etablerandet av dessa stormarknader. Nu har alltså ångern kommit över dem, och de ser vart det bär hän.

Herr talman! Moderater, folkpartister och centerpartister drev igenom denna överetablering i Växjö mot ett kompakt motstånd från socialdemokraterna. Man hävdade de fria marknadskrafternas rätt att göra sig gällande. Man vill ju inte från det hållet vara med om någon styrning från samhället i vanliga fall. Man säger att man skall decentralisera besluten till lägre nivå, och man hävdar högtidligt den kommunala självstyrelsens princip. I dag går man ut och talar om etableringskontroll. Man litar inte på de borgerliga kommunalmännen utan på att riksdagen skall fatta sådana beslut att fadäser av detta slag inte uppstår i fortsättningen.

Herr RYDÉN (sp) kort genmäle:

Herr talman! Jag borde naturligtvis inte uppta kammarens tid vid denna sena tidpunkt när många ledamöter väntar på att få hämta sina biljetter och fara hem med tåget. Men eftersom Växjöproblemet kom upp, måste jag ändå säga ett par ord till Kjell Nilsson.

Jag sitter själv inte med i kommunfullmäktige och har inte varit med om att fatta detta beslut eller att diskutera frågan, men jag reagerar något mot att Kjell Nilsson säger att de borgerliga drev igenom det mot ett kompakt motstånd från socialdemokratiskt håll. Jag trodde inte att det skulle bli en kommunalpolitisk debatt här i riksdagen och jag har inget rötningsprotokoll med mig, men jag vill ändå minnas att ett socialdemokratiskt kommunalråd röstade för stormarknaderna. I så fall var de borgerliga i gott sällskap den gången.

Jag tror att vi får nöja oss med att notera vad som har skett i Växjö

och låta det vara ett varnande exempel, som visar vad som kan hända. Det är också därför motionerna i frågan har väckts. Jag yrkade tidigare bifall till den reservation som är fogad vid utskottets betänkande. Jag tror att man bör dra lärdom av de förhållanden som har uppkommit på en del platser, så att man i framtiden kan handla med något mera öppna ögon.

Herr NILSSON i Växjö (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt att herr Rydén inte var ledamot av kommunfullmäktige vid den aktuella tidpunkten, och han kan inte lastas för det beslut som fattades. Men jag sitter i kommunfullmäktige och var ledamot redan då. Jag deltog mycket aktivt i debatten om etableringen av storvaruhus.

Det är riktigt att en socialdemokratisk ledamot röstade med den borgerliga majoriteten. Men beslutet hade inte ändrats om han inte hade gjort det. Men för detta hjältemod att rösta med borgerligheten i sin, som man nu bedömer det, mycket felaktiga uppfattning höjdes han till skyarna i den borgerliga pressen och bedömdes som varande den verkligt kloke socialdemokraten i Växjö, som verkligen såg till handelns bästa på ett mycket positivt sätt. Han blev den store hjälten efter debatten i de borgerliga tidningarna.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag skall mycket kortfattat redogöra för de skäl jag har för att i dag rösta för den reservation som föreligger i detta ärende.

Först vill jag säga att vi vet att det planeringsunderlag och det bakgrundsmaterial som finns för etableringen av de stormarknader som vi har i dag har varit mycket bristfälligt. Inte minst Växjöfallet bevisar detta. Det finns inte underlag för tre stormarknader i Växjö, knappast ens för en stormarknad.

Det kommunala planmonopolet skall i princip kunna styra etableringen av detaljhandeln. I verkligheten är det så - det vet alla som sysslar med detaljhandelsfrågorna i olika led - att det är detaljhandels utgångspunkt som styr etableringen. Det är detaljhandels behov och inte kommunernas mål som avgör. Kommunerna har i verkligheten att rätta sig efter om detaljhandeln vill etablera sig eller inte. Hela den försäljningskaka som vi diskuterar här blir inte större, om vi får stormarknader. Om mellan 6 och 12 procent eller kanske upp till 15 procent av varuförsäljningen sker i stormarknader, kommer den andra sidan av detaljhandeln att drabbas av detta.

Låt mig sedan säga att vi vet att det nu på planeringsstadiet är snarare över 20 stormarknader än de 15 som herr Blomkvist talade om. Jag tror att man tyvärr med rätt stor säkerhet kan säga att innan 1970-talet har gått till ända har samtliga de stormarknader etablerats i det här landet som handeln vill etablera.

Vad är det då som sker med stormarknaderna? Det är en bra form för de starka konsumenterna, en bra form för de konsumenter som är bilburna, som har god ekonomi, som har en bra planeringsförmåga och som har sådana lagerförhållanden i sitt hushåll att de kan ta emot rätt

stora inköp på en och samma gång. Det är en bra form om man säger att 5 procent lägre priser – för det rör sig om 5 procent med de mätningar som SPK använder – på varorna är en god förtjänst. Då har man i dessa prisnivåer inte räknat in övervältringen av distributionskostnaden på konsumenten och den lagerhållning som konsumenten gör, utan det är fråga om den reella prisskillnaden.

Stormarknaden gynnar alltså vissa konsumentgrupper, men den missgynnar alldeles uppenbart de svaga konsumentgrupperna – de människor som aldrig någonsin kommer att ha tillgång till eller kunna köra en bil. Och det rör sig om rätt stora konsumentgrupper i det svenska samhället. Man beräknar att mellan en femtedel och en tredjedel av alla konsumenter aldrig kommer att köra bil. Det är dessa konsumenter som inte kan nyttja stormarknaderna och som i sin tur får ta konsekvenserna av stormarknaderna när närservicen försämras. De ekonomiskt riktigt svaga konsumenternas problem får sedan kommunerna på annat sätt ta hand om genom att sköta om hemsändningen av varor.

Varuinformationen på stormarknaderna är bristfällig, och det lockar gärna till onödiga köp och därmed till felaktiga eller kanske inte så särskilt ekonomiska köp. Framför allt försämrar stormarknaderna alldeles påtagligt underlaget för närbutikerna. Tyvärr är det nog så att vi inom en rätt snar framtid kan få avläsa även i Sverige, som man har gjort i USA, att centrumvaruhuset kommer att vara utslagna av stormarknaderna. Och med den korta avskrivningstid som stormarknaderna räknar med – cirka tio år – är problemen för stormarknaderna inte särskilt stora, men för den övriga detaljhandeln kommer de att bli av oerhört besvärlig art.

Jag tror att det är mycket viktigt att besluten om stormarknaderna kopplas till det kommunala planmonopolet. Herr Blomkvist åberopade butiksetableringsutredningens betänkande. Jag har granskat det mycket noga, och det bekräftar exakt det som jag har sagt tidigare, nämligen att det är detaljhandeln som styr etableringen och inte kommunernas mål. Det som behövs är att man till det kommunala planmonopolet kopplar en fullständig rätt att stoppa stormarknader. Men det behövs också interkommunala beslut, så att inte en kommuns beslut skall kunna återverka på en annan kommun.

Med full respekt för det arbete som distributionsutredningen gör och som jag tror blir oerhört betydelsefullt, inte minst mot bakgrunden av de mycket starka direktiv som man har att arbeta med, är jag bekymrad för att man inte kommer att hinna påverka utvecklingen om vi inte redan nu är beredda att begära förslag om temporärt etableringsförbud för stormarknaderna. Därför kommer jag, herr talman, att rösta med reservationen i dag.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Jag känner inte riktigt igen den bild som fru Theorin gav av detaljhandelns inflytande ute i kommunerna. Jag kan bara tala utifrån den erfarenhet som jag har när det gäller etableringar av butiker i det län som jag representerar. Det pågår en mycket intensiv debatt mellan detaljhandelns representanter och respektive kommunalmän beträffande planeringen av butikerna. Och det är sannerligen inte på det sättet att det

Torsdagen den
12 april 1973

*Etableringen av
stormarknader*

är detaljhandelns representanter som driver på kommunalmännen att vidtaga åtgärder för att förändra butiksstrukturen. Det skulle finnas mycket att säga om detta men jag avstår. Jag vet inte på vilken sida i utredningens betänkande som fru Theorin har läst detta. Jag tycker att utredningen beskriver den verklighet som råder ute i kommunerna när utredningen säger att kommunerna för närvarande icke har de resurser till sitt förfogande som de behöver ha för att kunna driva fram en verklig planering av butiksstrukturen. Det är detta instrument som utredningen nu föreslår att kommunerna skall skaffa sig.

Jag har material här, herr talman, som pekar på att exempelvis i storstadsområdet Stockholm är en betydande del av dem som gör sina inköp i stormarknaderna familjer som ligger i låga inkomstlägen.

Herr talman! Det var bara några korta kommentarer till fru Theorins inlägg.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Jag vet inte vilka underrättelser fru Theorin har som jävar de siffror som vi har angivit här – de är ändå framtagna på allvarligt sätt.

Vad gäller konsekvenserna för olika konsumentgrupper, som fru Theorin nämnde, vill jag gärna säga att detta håller jag med om. Men jag vill också påpeka att dessa konsekvenser uppkommer ju inte främst genom etableringen av stormarknader, utan det är utvecklingen av stora varuhus, livsmedelshallar o. d. som ger dessa konsekvenser. Och skall man vara konsekvent måste man i så fall ha ett totalt etableringsstopp för all storhandel – det vore det enda riktiga.

Det är väl ändå så att kommunerna har styrinstrument, om de vill använda dem. Och jag har åtminstone funnit att det finns en större vilja nu än någonsin tidigare att göra det. Jag skulle kunna ge exempel på kommuner som har använt dessa medel, och jag tror att de blir allt fler. I fru Theorins eget område skall man väl också lägga märke till de insatser som landstinget numera gör.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Låt mig bara slå fast att på s. 104 i butiksetableringsutredningens betänkande säger man mycket starkt ifrån följande: "Denna fara är desto större som företrädarna för samhällsintresset befinner sig i ett klart underläge i förhållande till detaljhandelsrepresentanterna när det gäller att bedöma etableringsmöjligheterna." Och man hänvisar just till, som herr Blomkvist säger, att vi behöver förstärka möjligheterna för företrädare för samhällsintressena att kunna styra. Men här befinner man sig i ett klart underläge, och det är nog den verklighet vi har att beakta.

Till fru Lewén-Eliasson vill jag säga att självfallet är det hela strukturomvandlingen som påverkar också de svaga konsumentgrupperna så till vida att större varuhus i sin tur kan ha påverkat närhetsbutikerna. Men det är ju det som är utgångspunkten för mitt resonemang. När jag stöder närhetsbutikerna och servicen till de sämre ställda konsumenterna är det alltså en principiellt viktig fråga för mig, och jag är beredd att använda starkare styrmedel om det är nödvändigt för att motverka den

utveckling som detaljhandeln alldeles uppenbart under de senaste åren har genomgått. Stormarknaderna är här det senaste inslaget, som vi tyvärr, tror jag, kommer att få avläsa mycket starka negativa konsekvenser av inom ett decennium.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Det senaste konstaterandet som fru Theorin gjorde om kommunernas ställning och den beskrivning som ges i utredningens betänkande var riktigt. Det var något annorlunda i det första anförandet, där fru Theorin hävdade att det var detaljhandelns representanter som nära nog bestämde butiksetableringen i kommunerna. Den skildringen var inte sann, men den senaste skildringen stämmer överens med vad som finns skildrat i utredningens betänkande.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Låt oss inte syssla med semantiska övningar. Men vi kan väl gemensamt studera s. 103 och 104 i betänkandet, och jag tror att vi kommer till samma slutsats, herr Blomkvist.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Gustafsson i Byske begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 32 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Gustafsson i Byske begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	146
Nej	-	108
Avstår		14

§ 5 Meddelande ang. förlängning av vårsessionen

Herr TALMANNEN yttrade:

Med ledning av från utskotten inkomna sammanställningar beträffande beräknad bordläggning av ärenden i kammaren har utarbetats ett förslag till ärendeplan för behandling i kammaren av utskottsbetänkanden under återstoden av vårsessionen.

På grundval av dessa uppgifter har talmanskonferensen i dag beslutat dels tillstyrka att vårsessionen vid 1973 års riksdag skall pågå efter den 31 maj, dels anmoda utskotten att överväga huruvida ändringar påkallas i förslaget till ärendeplan för att denna skall kunna läggas till grund för riksdagsarbetet under återstoden av vårsessionen. Sedan begärda uppgifter erhållits från utskotten kommer talmanskonferensen den 26 april att ta ställning till frågan hur länge sessionen skall pågå.

§ 6 Meddelande ang. sammanträdet fredagen den 13 april, m. m.

Herr TALMANNEN anförde:

Dagens sammanträde kommer att fortsättas till dess samtliga på föredragningslistan upptagna ärenden slutbehandlats.

Sammanträdet i morgon, fredagen den 13 april, blir ett bordläggningsplenum och tar sin början kl. 10.00. Därvid besvaras elva enkla frågor och fyra interpellationer. Sammanträdet ajourneras därefter till kl. 15.00 för att bereda ytterligare tid för motionsavlämnande.

Vid morgondagens sammanträde fattas beslut om förlängning av motionstiden för propositioner som avlämnats under denna vecka. Till kammarens ledamöter kommer att utsändas en stencilerad sammanställning, vari angives data för de sammanträden, då motioner sist må väckas med anledning av de t. o. m. fredagen den 13 april avlämnade propositionerna.

Jag får vidare meddela att de propositioner som överlämnas till kammaren under tiden den 16–19 april kommer att per post tillställas ledamöterna i den mån delningsupplaga föreligger. Propositionerna kommer dessutom att som vanligt utdelas i ledamöternas fack.

§ 7 Tillfällighetsförsäljning

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 33 i anledning av motioner angående tillfällighetsförsäljning.

Fru SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Vi är några socialdemokratiska ledamöter som i motionen 833 har påtalat den ökning av ambulerande tillfälliga försäljningar som observerats på olika orter i landet. Vi har i motionen anfört att det ur konsumentens synpunkt kan vara svårt att vid inköp från ambulerande företag, som ständigt flyttar och som i många fall inte utsätter sitt firmanamn i annonser och på flygblad, få samma säkerhet som vid inköp på annat sätt.

Kunden köper kanske en vara, som vid första anblicken verkar bra, men som vid användandet visar sig felaktig. Då är det ofta mycket svårt att återfinna den firma som försålt varan. För samhällsplanerandet kan det också uppstå svårigheter om underlaget för den redan etablerade handelns kundunderlag försvagas genom att alltför många tillfälliga försäljningar uppstår. Jag tänker på det ansvar som handeln ofta har när

det gäller att behålla fast anställd personal, lokalutrymmen och inköp där varor hålles i lager.

Jag är glad över att utskottet har understrukt de farhågor som vi framfört i vår motion, och jag tolkar utskottets skrivning som positiv. Utskottet hänvisar till pågående utredning, som behandlar de i motionen påtalade problemen. Utskottet delar också vår i motionen framförda uppfattning att dessa försäljningsformer kan medföra problem.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 33.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8 Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 34 i anledning av motion om auktorisation av auktionsverksamhet.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9 Ett forskningspolitiskt handlingsprogram

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 19 i anledning av motion om ett forskningspolitiskt handlingsprogram.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:1266 av herr Fällidin m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att en parlamentarisk utredning tillsattes med uppgift att lägga fram förslag till ett forskningspolitiskt handlingsprogram syftande till att a) förstärka riksdagens insyn i forskningsverksamheten, b) utgöra grundval för riksdagens övergripande beslut i vad gällde prioritering och dimensionering av forskningen, c) underlätta forskningsresultatens utnyttjande av olika intressenter, d) eliminera studerandeantalet som grundval för tilldelning av forskarresurser på olika institutioner samt e) underlätta och stimulera den tvärvetenskapliga forskningen.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1266.

Reservation hade avgivits av herrar Wikström (fp), Larsson i Staffans-
torp (c), Richardson (fp), Nordstandh (m), Elmstedt (c) och Johansson i
Skärstad (c) samt fru Sundberg (m) som ansett att utskottet bort
hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad
reservanterna i anledning av motionen 1973:1266 anfört beträffande
parlamentarisk utredning för utarbetande av ett forskningspolitiskt
handlingsprogram.

Torsdagen den
12 april 1973

*Ett forskningspoli-
tiskt handlings-
program*

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Jag skall försöka fatta mig kort.

Utbildningsutskottets betänkande nr 19 behandlar en partimotion från centern, där vi tar upp några principiella spörsmål om forskningen och forskningens bedrivande i vårt land.

Låt mig gärna erkänna att frågorna har varit uppe till behandling tidigare, men kanske inte från just dessa aspekter och med krav på insyn från riksdagen över forskningens utveckling och resultatgivning.

Vi är mycket väl medvetna om att vårt lilla land inte har resurser nog för att genomföra stora forskningsprojekt på alla önskvärda och aktuella områden.

Vi kan dock, herr talman, konstatera att vi satsar ganska stora summor årligen på forskningen, summor som nämns i såväl motion, reservation som utskottsbetänkande - där vi såsom bilaga även medtagit en av riksdagens revisorer sammanställd granskningspromemoria över den av staten finansierade forskningsverksamheten.

Motionärerna, som för fram synpunkter på detta område, vill ha till stånd en översyn över vilka våra resurser för forskning kan bli, detta för att följa upp en för våra speciella förhållanden lämplig forskning.

Uppenbarligen måste vissa forskningsområden prioriteras, bl. a. sådana där vi inte har särskilt goda möjligheter att utnyttja den internationella forskningen. Vi måste också ha en forskning som är så pass mångsidig och omfattande att vi har möjlighet att på ett seriöst sätt ta upp, följa med i och tillgodogöra oss de internationella forskningsresultaten. Kan vi inte detta hamnar vi ohjälpligt på efterkälken med risker för exempelvis betydelsefulla delar av vår industriella produktion, för att nämna ett område.

Vi måste även ha råd att prioritera sådana områden där vi vet med oss att vårt land och vårt folk ställer speciella krav och där vi ligger en bit före eller befinner oss inom en aktivare intressesfär än andra länder. Jag tänker på miljövärden, på angelägenheten av att veta vad användningen av vissa kemiska preparat innebär för människor och djur, både i nuet och i framtiden, exempelvis för det genetiska arvet, hur det hela kan te sig i de ekologiska sammanhangen osv. Det är viktigt att vi själva tar upp dessa långsiktiga forskningsprojekt. Andra länder har ännu inte ställt samma krav när det gäller t. ex. förbud mot vissa giftpreparat. Vi vill gärna ha belyst frågan hur exempelvis samarbetet med näringslivet kontra staten ser ut på dessa områden. Hur initieras STU:s bidrag? Hur går de in i innovationskedjan från grundläggande forskning till tillämpning inom näringen? Uppenbarligen kommer det en del värdefulla nyheter och rön. På vilket sätt skall dessa bäst bringas avnämarna till kännedom? Jag vet att det på detta område finns mycket att göra för att nå en godtagbar effektivitet.

Jag har faktiskt som revisor på ett visst statligt forskningsavsnitt insyn i vad det kan ha för betydelse om resultaten marknadsförs på ett riktigt sätt.

Vi vill även gärna resa frågorna: Vad är det som styr forskningsprojekten? Är det dagens marknad? Är det långsiktiga perspektiv? Det stora avståndet mellan idé och produkt gör att det även bör finnas en

Torsdagen den
12 april 1973*Ett forskningspoli-
tiskt handlings-
program*

långsiktspianering 10 kanske 20 år fram i tiden. Är detta i så fall möjligt?

En möjlighet att underlätta målforskning i enlighet med samhälleliga intentioner är, sägs det i motionen, att staten i ökad utsträckning lägger ut uppdragsforskning till universiteten. Särskilt de små och medelstora företagen kan genom sådan statlig hjälp få möjlighet till utveckling eller initieras till nyheter.

Både granskningspromemorian från riksdagsrevisionen och motionen hävdar, som jag nämnt tidigare, att det behövs en utredning av frågan om och på vilket sätt riksdagen kan få tillräcklig insyn på detta viktiga område.

Det finns även ett par andra avsnitt i motionen som är aktuella för granskning av en forskningsutredning. Men jag skall, som jag lovade, fatta mig kort. Jag vill därför sluta med att konstatera att det 1972 tillkallades sakkunniga för att göra en översyn av forskningsrådets insatser. Den utredningen har inte fått till uppgift att behandla forskningspolitikens övergripande prioriteringsfrågor eller formerna för dessa frågors handläggning inom riksdagen. Vi föreslår därför i reservationen, med anledning av motionen, att den arbetande forskningsrådsutredningen skall få vidgade direktiv och i samband därmed ett ökat parlamentariskt inslag. Detta anser vi riksdagen bör ge Kungl. Maj:t till känna som sin mening.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till reservationen av herr Wikström m. fl.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Att forskningspolitiken, fotad på ett forskningspolitiskt handlingsprogram, är av betydelse för ett lands materiella och kulturella utveckling torde vara oomstritt. Det framhölls också i en interpellationsdebatt med statsministern angående forskningsberedningen i mitten av maj förra året.

Beslut i centrala forskningspolitiska frågor påverkar på lång sikt samhället i dess helhet. Inställningen till forskningen och därmed till vetenskapens roll i samhället blir alltmer avgörande för ett lands utveckling. En satsning på intensifierad forskning och på ökat utnyttjande av forskningens resultat i samhällets tjänst, vilket även statsministern gjorde sig till talesman för i interpellationsdebatten, förutsätter att forskningen planeras — jag vill understryka ordet planeras — i betydligt större omfattning än hittills. Försummelser på detta område kan leda till långt värre störningar i människans och naturens samspel med tekniken än vi hittills upplevt. Brister i planeringen kan också medföra att tekniken inte längre — för att nu nämna några exempel — förmår befordra ekonomiskt framåtskridande, höjd levnadsstandard, ändamålsenliga kommunikationer och förbättrad information.

Frågan är om vi i vårt land fått det rätta greppet om forskningsplaneringen och verkligen uppfyller, som statsministern uttryckte det i debatten, "krav på en utbyggd planering av all forskning som påverkar vårt samhälle". Jag tror inte att vi riktigt har greppet; vi saknar bl. a. ett forskningspolitiskt handlingsprogram.

Torsdagen den
12 april 1973

Ett forskningspolitiskt handlingsprogram

I en moderat partimotion till 1970 års riksdag behandlades ingående de beslut man har att fatta vid forskningsplaneringen. I motionen föreslogs en total och förutsättningslös översyn av den svenska forskningens och forskningsplaneringens organisation. Kravet upprepades i en ny partimotion 1971 och resulterade då i alla fall i något, så att vi fick en utredning angående forskningsråden -- men det är bara att betrakta som en etapp på vägen.

I år har vi från moderat håll ingen partimotion, men vi kan i mycket ansluta oss till de synpunkter som har framhållits i centerns partimotion.

Den nu dominerande forskningspolitiska synen i vårt land tycks betona anknytningen av forskningen till samhällets olika mål. Det är i och för sig riktigt, men man blir kanske något betänksam när detta medför att forskningspolitiken får en alltför sektoriell tillämpning. Följden kan bli -- *kan* åtminstone bli -- att anslagstilldelningen löper risken att bedömas separat inom varje sektor.

Vi har fått en glädjande utbyggnad av teknisk och medicinsk forskning. För humanistisk forskning föreligger emellertid en motsvarande stagnation. De fakta som nyligen presenterats av humanistiska forskningsrådet för ett samhälle som gör anspråk på att vara i materiell mening bland de rikaste i världen är en sådan antihumanistisk situation oförsvarlig. Det finns t. o. m. de som talar -- kanske med någon överdrift -- om ett andligt fattigdomsbevis.

För samverkan och långsiktig planering behövs, som jag ser det, mer än någonsin ett organ med överblick över hela forskningsområdet och -- som jag också måste se det -- med en viss styrkraft. Det är här riksdagens medverkan kommer in i bilden. För närvarande är det närmast blott en affär för regeringen. Vi behöver alltså en utredning med *bred* parlamentarisk förankring för att efter hand arbeta fram ett forskningspolitiskt program.

Med det jag nu har sagt ber jag att få yrka bifall till den reservation som är knuten till utbildningsutskottets betänkande nr 19.

Herr SUNDGREN (s):

Herr talman! Som herr Larsson i Staffanstorps sade har centerpartimotionen, i vilken föreslås tillsättande av en parlamentarisk utredning med uppgift att lägga fram ett forskningspolitiskt handlingsprogram, i utbildningsutskottet följts upp med en gemensam borgerlig reservation. I denna föreslås inte en helt ny utredning utan förordas att den forskningsrådsutredning som tillsattes förra året får vidgade direktiv och ökat parlamentariskt inslag.

I reservationen anges som ett motiv att de statliga utgifterna för forsknings- och utvecklingsarbete under budgetåret 1970/71 uppgick till ca 1 400 miljoner kronor. Motsvarande budgetår uppgår anslagen till forskningsråden till drygt 142 miljoner kronor. Man menar att det visar att forskningsrådsutredningen är alltför begränsad och bör få vidgade direktiv.

Det är en förenklad bild av den forskningspolitik det här är fråga om. Man bör i detta sammanhang, som herr Nordstrandh också var inne på, skilja mellan grundforskning och sektorsforskning. Vi har ju sedan

Torsdagen den
12 april 1973*Ett forskningspoli-
tiskt handlings-
program*

1960-talet i den svenska forskningspolitiken gått in för att successivt bygga upp en sektoriell forskningsorganisation för den s. k. tillämpade forskningen. Det har skett genom kommittéer och nämnder, inom departement och ämbetsverk. Inom många av departementen finns permanenta organ på forskningsområdet. Vidare har vi forskningsnämnden i statens naturvårdsverk, statens råd för byggnadsforskning, statens råd för skogs- och jordbruksforskning, skolöverstyrelsens och universitetskanslersämbetets enheter för pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Vi har också inom betydelsefulla samhällssektorer byggt upp särskilda forskningsinstitut för den tillämpade forskningen i syfte att vidareutveckla dessa sektorer utifrån de målsättningar som gäller för de respektive samhällsområdena.

Vi fick, för att ta några exempel, 1968 styrelsen för teknisk utveckling, STU, som ett samlande institut för den tillämpade tekniska forskningen och det industriella utvecklingsarbetet. År 1971 inrättades transportforskningsdelegationen med uppgift att stödja forskningen på transportområdet. Vi fick 1972 institutet för social forskning, som nu är under uppbyggnad, med uppgift att bedriva en målinriktad forskning rörande sociala problem och arbetsmarknadspolitiska frågor.

Vi har alltså i Sverige valt en decentralistisk väg då det gäller den tillämpade forskningen, genom att olika samhällssektorer har att kartlägga sina behov av forskning och anknyta dem till de samhällsmål som formuleras inom respektive sektor. I dessa forskningsinstitut finns också representanter för samhällsintressena. Det sitter bl. a. en hel del ledamöter av denna kammare i en del av styrelserna.

Främst ankommer det på varje departements- och verkchef att bevaka sitt områdes behov av tillämpad forskning, och på regering och riksdag ankommer det att i samband med budgetbehandlingen göra sina avvägningar och prioriteringar mellan de olika sektorerna.

Herr Nordstrandh ansåg att det fanns risk för att vi gick in för en alltför sektoriell forskningsorganisation. Det är bl. a. det som jag anser kan vara ett motiv för att inte utvidga den utredning om forskningsråden som nu arbetar. Forskningsråden har spelat en central roll framför allt när det gäller den svenska grundforskningen. I det sammanhanget är dessa 142 miljoner kronor utomordentligt betydelsefulla.

För närvarande har råden olika metoder att hålla kontakt med och få impulser från det omgivande samhället - de har olika sammansättning osv. - och det är därför angeläget att man här får en större enhetlighet då det gäller forskningsråden och att man också på detta område får in representanter för samhällsintressena. Det är viktigt att man klarar ut gränsdragningarna mellan de olika råden och de många nya forskningsstödjande organ som har kommit till. Inte minst för den tvärvetenskapliga forskningen är det viktigt att vi får en mer sammanhållen rådsorganisation. Utredningen kommer ju att behandla många av de problem som tas upp i den här centerpartimotionen och som herr Larsson i Staffanstorp var inne på, t. ex. informations- och dokumentationsproblemen samt frågan om hur man skall kunna föra ut forskningsresultaten till olika intressenter. Dessutom sägs i direktiven att utredningen bör vara oförhindrad att ta upp även andra för forskningsrådets

Torsdagen den
12 april 1973

*Ett forskningspoli-
tiskt handlings-
program*

verksamhet väsentliga frågor.

Jag tror att det är mycket viktigt att man inte utvidgar direktiven och därmed försenar det här arbetet som är betydelsefullt för den svenska grundforskningen utan att utredningen snabbt får arbeta fram förslag på detta område.

Ytterligare ett starkt motiv för att inte nu tillsätta en heltäckande forskningspolitisk utredning är att riksdagens revisorer i januari i år efter tre års omfattande arbete har lagt fram en promemoria om den statliga forskningspolitiken. Som herr Larsson i Staffanstorp nämnde finns en sammanfattning av promemorian i utbildningsutskottets betänkande. Promemorian tar upp hela den statligt finansierade forskningsverksamheten, och den är nu ute på remiss hos berörda utredningar, myndigheter och organisationer. Promemorian behandlar praktiskt taget alla de frågor som tagits upp i motionen 1266.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Det herr Sundgren här sade tycker jag ändå gav ett starkt belägg för att vår forskningssituation uppvisar en splittrad bild. Han sade själv att det behövdes en större enhetlighet och uppenbarligen även en övergripande planering. Det har också riksdagsrevisorerna starkt understrukt i sin promemoria. Utskottsmajoriteten avstyrker vårt förslag med hänvisning till att denna forskningspromemoria nu gått ut på remiss. Men det är ju ingenting som hindrar att man ger den sittande forskningsrådsutredningen vidgade direktiv. De nu gällande direktiven är väl inte riktigt av den arten att utredningen kan ta upp de övergripande planeringsfrågorna.

Jag håller också med herr Sundgren om att kostnaderna är stora. Som vi påpekat uppgår de för näringslivet i dess helhet till 2,5 miljarder. Men det blir ju ännu dyrare om vi råkar på efterkälken på vissa avsnitt. Det är inte många månader sedan ett stort svenskt företag var ganska illa ute, mycket beroende på att man kommit på efterkälken i världskonkurrensen, vilket i sin tur kanske berodde på en bristande teknisk forskning. Det för med sig sysselsättningssvårigheter, felinvesteringar osv.

Jag måste uppriktigt säga, herr talman, att jag egentligen inte förstår den socialdemokratiska delen av utskottet, som inte kan gå med på att i skrivelse till Kungl. Maj:t påpeka att det är nödvändigt att den nu sittande forskningsutredningen får möjlighet att ta en sådan övergripande planering av forskningen. Jag vet inte om det är prestigeskäl som gör att man inte kuanat gå på den linjen.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Genom herr Sundgrens argumentering känner jag mig knappast övertygad om obehövligheten av en större, parlamentariskt bredare och mera omfattande forskningsutredning än den som nu har börjat arbeta i vad gäller forskningsråden. De stora problemen såsom forskningspolitikens mål, forskningens planering och organisation i sin helhet liksom prioriteringsspörsmålen måste, som jag ser det, övervägas

Torsdagen den
12 april 1973*Ett forskningspoli-
tiskt handlings-
program*

och överses inom en snar framtid. Jag tycker tillfället nu vore lämpligt att utvidga den utredning som redan har börjat arbeta.

Från de tilläggsdirektiv som skulle kunna ges här kan man inte undanta frågan om forskningsberedningen. Det har från forskarhåll ofta understrukits att forskningsberedningen fått en svagare ställning i Sverige än motsvarigheter utomlands. Ingenjörsvetenskapsakademien har i sitt yttrande över utredningarna om samordnad teknisk forskning och försvarsforskning rekommenderat att den nuvarande forskningsberedningen ersätts med ett annat rådgivande och planerande organ för hela forskningsområdet, ett organ som skall ha möjlighet att behandla och avge yttranden i långsiktiga planerings- och avvägningsfrågor. Även dessa problem bör utredas snarast.

Det är helt enkelt nödvändigt att i den nya utredningen ha ett bredare parlamentariskt underlag. Man bör också fundera på om inte riksdagens inflytande i forskningsberedningen skulle kunna ökas. Riksdagen har för närvarande inget inflytande där. Det är problem som onekligen borde belysas. Jag tycker att mycket faktiskt talar för en utvidgning av den nu arbetande forskningsutredningen.

Herr SUNDGREN (s):

Herr talman! Herr Larsson i Staffanstorp tycks vara rädd för den decentralisering som nu sker på forskningsområdet. Han kräver att man snabbt ser till att man får en central planering och styrning även av den tillämpade forskningen.

Jag tror inte -- i varje fall är det ingenting som framgår vare sig i riksdagens revisorers rapport eller i den OECD-rapport som nyligen har kommit när det gäller forskningen -- att Sverige genom denna organisation råkar på efterkälken. Tvärtom säger man -- och det står också i den bilaga riksdagens revisorer arbetat fram och även i OECD-rapporten -- att Sverige ligger långt framme. Framför allt i OECD-rapporten tar man upp just den sektoriella organisationen av forskningen.

Det är möjligt att det kan behövas ett övergripande organ för den sektoriella forskningen, men att därmed förskjuta i tiden det angelägna arbete som bedrivs av forskningsråden och som ju är av så stor betydelse för ett mer samlat handlande när det gäller grundforskningen är en farlig väg att slå in på.

Riksdagens revisorer har ju också tagit upp alla dessa frågor. Man har inte alls varit inne på att det behövs någon större parlamentarisk utredning, utan som det står på s. 7 i betänkandet är det viktigt med en kartläggning och överblick, som bör göras av särskilda kommittéer och arbetsgrupper. Revisorernas rapport har bl. a. kommit till forskningsrådsberedningen, som skall behandla en del av de frågor som tas upp i rapporten.

Herr Nordstrandh ansåg det angeläget att vi fick en mer omfattande forskningsrådsutredning. Jag vill också för honom betona vikten av att detta arbete inte försenas. Bara för någon månad sedan kom revisorernas rapport, och vi bör väl åtminstone avvakta remissbehandlingen av den. Revisorerna har ju även tagit upp den fråga som herr Nordstrandh berörde, nämligen hur riksdagen skall få ett ökat inflytande. I varje fall

Torsdagen den
12 april 1973

*Ett forskningspoli-
tiskt handlings-
program*

informationen till riksdagen behandlas av den nu sittande forskningsråds-
utredningen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utbildningsutskottets
hemställan.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Jag förstår inte annat än att det efter herr Sundgrens
senaste argumentering finns ännu större skäl att tillsätta ytterligare en
utredning. Att man skulle behöva befara någon förskjutning i tiden
förstår jag inte. Tilläggsdirektiv och en bredare parlamentarisk förankring
behöver inte betyda försummandet av en övergripande planering av
forskningen.

Herr SUNDGREN (s):

Herr talman! Det är väl ganska klart för alla ledamöter här i riksdagen
att om man utvidgar direktiven som föreslagits i reservationen, så blir det
naturligtvis en väsentlig tidsförskjutning när det gäller förslagen från
forskningsrådsutredningen.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels
reservationen av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra
propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Larsson i
Staffanstorp begärt votering upplästes och godkändes följande voterings-
proposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i
betänkandet nr 19 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens
ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Larsson i Staffanstorp
begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat.
Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	130
Nej		119
Avstår	—	6

§ 10 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 20 i anledning av
propositionen 1973:59 angående Vetenskapsakademiens och dess institu-
tioners framtida ställning och verksamhet m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11 Byggnadsarbeten samt inredning och utrustning av lokaler vid universiteten m. m.

Nr 69

Torsdagen den
12 april 1973

*Byggnadsarbeten
samt inredning
och utrustning av
lokaler vid uni-
versiteten m. m.*

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 21 i anledning av propositionen 1973:61 angående anslag för budgetåret 1973/74 till byggnadsarbeten samt inredning och utrustning av lokaler vid universiteten m. m. jämte motion.

Herr ANDERSSON i Södertälje (s):

Herr talman! I anslutning till propositionen 61 angående anslag till byggnadsarbeten samt inredning och utrustning av lokaler vid universiteten har fru Lewén-Eliasson och jag i en motion aktualiserat den regionala obalans som råder i Stockholms län när det gäller lokalisering av högskoleutbildning.

Vi avstår från att i detta sammanhang tala om utbildningens omfattning och inriktning. Det är lokaliseringen av utbildningsenheter för den högre utbildningen vi talar om.

Motionsyrkandet går ut på att vid den fortsatta planeringen av högskoleväsendet i Stockholm man bör sträva efter att åstadkomma en lokalisering till den södra regiondelen.

Då inställer sig den principiella frågan: Skall riksdagen medverka och uttrycka någon mening rörande lokalisering av den högre utbildningen inom regionen? Enligt min uppfattning måste man svara ja på den frågan eftersom det är riksdagen som beviljar anslag till investeringarna. Dessutom har i detta fall såväl länsstyrelse som landstingets förvaltningsutskott påtalat problemen med den regionala obalansen. Dessa synpunkter har också framförts till U 68.

Mot den bakgrunden förutsätter jag att utbildningsutskottet är väl insatt i problemen men av någon anledning föredrar att vid detta tillfälle iaktta tystnad och endast hänvisa till att U 68:s huvudbetänkande för närvarande remissbehandlas. Jag hade hoppats på att utskottet i varje fall skulle beskriva problemen och erkänna att de finns i den här regionen. Den nuvarande utbildningskapaciteten i Stockholms län är i stor utsträckning koncentrerad till den norra delen av regionens centrum med tyngdpunkten i universitetets nybyggnader i Frescati. Enligt vår uppfattning finns det skäl för att lokalisera utbildningsenheter till andra delar av regionen. I debatten inom Stockholms län rörande samhällsplaneringen har det upprepade gånger framförts önskemål om en spridning av den högre utbildningen. Spridningen av högre utbildningsenheter anses bl. a. kunna bidra till att viss social obalans inom regionen på sikt minskas.

Den södra regiondelen av länet, med kommunerna Huddinge, Botkyrka, Södertälje, Haninge och södra delarna av Stockholm, har ett befolkningsunderlag på minst 300 000 invånare.

Våra önskemål är dels att fullständiga den högskoleutbildning för läkare och tandläkare som finns i anslutning till Huddinge sjukhus, dels att lokalisera ytterligare högskoleutbildning till den södra regiondelen, en utbildning som då är synkroniserad med kommunernas näringsliv och befolkningsstruktur.

Nr 69

Torsdagen den
12 april 1973

*Byggnadsarbeten
samt inredning
och utrustning av
lokaler vid uni-
versiteten m. m.*

I U 68:s utredning förutsätts att den fortsatta planeringen i Stockholms län sker i samverkan med länsstyrelsen och med de primär- och landstingskommunala planeringsorganen.

Vi som är motionärer instämmer i den förutsättningen, men om samverkan skall bli fullödig måste staten spela en aktiv roll och beakta regionens nuvarande problem och regionens förutsättningar att lösa problemen.

Vi som motionerat vid det här tillfället kommer givetvis att följa frågan med största intresse och återkomma med motioner om så visar sig nödvändigt. Den fråga vi aktualiserat är nämligen av vitalt intresse för Stockholms län. Jag hoppas att det i fortsättningen skall finnas tillräckligt med tid för den här saken i riksdagen så att vi kan få debattera och analysera problemet.

Herr talman! Jag avstår från att nu ställa något särskilt yrkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande

Nr 22 i anledning av propositionen 1973:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser utbildningsdepartementets kommittéanslag m. m.

Trafikutskottets betänkande

Nr 11 i anledning av propositionen 1973:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser anslag inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Näringsutskottets betänkande

Nr 35 i anledning av propositionen 1973:79 angående godkännande av överenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om en nordisk fond för teknologi och industriell utveckling, m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 13 Interpellation nr 80 ang. den kommunala bedömningen av glesbebyggelseutvecklingen

Ordet lämnades på begäran till

Herr GREBÄCK (c), som yttrade:

Herr talman! Den fysiska riksplaneringens närmaste uppgift är att konkretisera av 1972 års riksdag godkända planeringsriktlinjer. Denna vidareutveckling skall i första hand ske inom ramen för generalplaneinstitutet även om flera medel står till buds.

Som medel för att åstadkomma en lämplig glesbebyggelseutveckling

har utformats och lagfästs ett krav att mark som avses för sådan bebyggelse skall ha prövats från allmän synpunkt lämpad för detta ändamål. Denna prövning har förutsatts föregås av generalplanläggning utan krav på fastställelse eller av översiktliga bedömningar i enkla former, utvecklade utan närmare föreskrifter från statsmakterna. Anvisningar från planverket har dock förutsatts spela en väsentlig roll.

Vidare har planverket initierat strävanden att i en s. k. "vidgad generalplanering" - dock inte generellt anknuten till byggnadslagens generalplaneinstitut - få fram en fysisk planering i kommunerna, samordnad med annan planering, inklusive den sociala.

Trots information från civildepartementets, planverkets och Kommunförbundets sida har kunnat märkas en viss osäkerhet från kommunernas sida angående utformningen av den översiktliga glesbebyggelsebedömningen. Kraven på denna bedömning har ibland sammanblandats med föreskrifter om generalplanering enligt byggnadslagen eller med planverkets försök med s. k. "vidgad generalplanering". Särskilt i de kommuner där inga områdesanknutna planeringsriktlinjer för den fysiska riksplaneringen blir aktuella kan detta leda till alltför höga formella ambitioner som motverkar syftet med de översiktliga glesbebyggelsebedömningarna och även kan förlänga hittillsvarande ovisshet om glesbyggelses tillåtlighet.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att till herr civilministern få ställa följande fråga:

Vilka ytterligare åtgärder har planerats för att underlätta genomförandet av enkla översiktliga kommunala bedömningar av glesbyggelses lämplighet?

Denna anhållan bordlades.

§ 14 Anmälades och bordlades följande motioner:

Nr 1856 av herr *Ahlmark*

Nr 1857 av herr *Ahlmark*

Nr 1858 av herrar *Ahlmark* och *Molin*

Nr 1859 av herrar *Ahlmark* och *Molin*

Nr 1860 av herr *Ahlmark m. fl.*

Nr 1861 av herr *Ahlmark m. fl.*

Nr 1862 av herr *Ahlmark m. fl.*

Nr 1863 av herr *Molin m. fl.*

Nr 1864 av herr *Molin m. fl.*

Nr 1865 av herrar *Nelander* och *Molin*

Nr 1866 av herr *Olsson* i Kil

Nr 1867 av herr *Romanus m. fl.*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m.

§ 15 Kammaren åtskildes kl. 24.00.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert